

In de Branding

natuurstudie | natuurbeleving | natuurbescherming

KNNV afdeling Voorne mei 2020 28e jaargang - nr. 2

90
jaar

actief in de Hollandse Delta

THEMA

jubileumnummer: 90 jaar

Uitgelicht: Vogels van Voornes Duin, Vroeger en Nu
Natuur dichtbij: Japanse duizendknoop
En verder: de 90ste, oude verslagen en de wilde eend

Voorwoord

Voor u ligt het jubileumnummer van ons tijdschrift In de Branding, uitgebracht ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan van de KNNV afdeling Voorne. Een mijlpaal om bij stil te staan. Veel extra activiteiten waren al gepland, mooie lezingen en cursussen stonden op de agenda. De verwarring is echter groot, het corona-virus slaat toe, wereldwijd, in Nederland en ook op ons eiland. Stikstofmaatregelen zijn ineens uitgesteld, hopelijk niet voorgoed.

Tot halverwege het jaar hebben we de geplande cursussen, lezingen en excursies moeten afgelasten, en misschien gaat dat ook nog wel gelden voor de tweede helft van het jaar. Zoals het er nu naar uitziet, kunnen de meeste onderzoeken nog wel doorgaan. Een memorabel jaar dus, maar heel anders dan we ons hadden voorgesteld.

Het jubileumnummer verschijnt echter wel, zelfs in twee delen. Het laatste deel verschijnt in september, het al geplande nummer over het thema meten=weten loopt geruisloos in dit tweede deel over. In beide edities wordt teruggeblikt op de natuur uit het verleden en wordt deze met die van nu vergeleken. In negentig jaar is er heel veel veranderd, al was dat alleen maar door de Deltawerken, die een grote invloed hebben gehad op de natuur in de Hollandse Delta. Maar ook de aanleg van maar liefst twee Maasvlaktes heeft zijn sporen achtergelaten.

In 1968 verscheen het boekje Voorne in de Branding van Adriani en van der Maarel. Dr. Adriani was directeur van het Biologisch Station Weevers' Duin in Oostvoorne en prominent lid van onze afdeling. Dr. van der Maarel was verbonden aan het Botanisch Laboratorium van de Katholieke Universiteit Nijmegen. Het was het eerste wezenlijke, wetenschappelijk onderbouwde, verzet tegen de aanleg van de (tweede) Maasvlakte. Het boekje toonde de internationale waarde van het duingebied van Voorne aan. Er broedden toen bijvoorbeeld 111 soorten vogels op Voorne, meer dan op het vogeleiland Texel. Bert van Dijk en Martin Lok laten in hun bijdrage zien hoezeer de vogelbevolking tussen de jaren dertig en nu is veranderd. Deels ten gevolge van natuurlijke ontwikkelingen zoals de veroudering van de bossen, maar ook als gevolg van diezelfde Maasvlakte die de dynamiek van het gebied aantastte. De verhouding van Voorne sloeg toe. Op de trekroutes en in overwinteringsgebieden worden vele broedvogelsoorten door andere ontwikkelingen getroffen. Soorten verdwenen en kwamen. Klimaatverandering en stikstofdepositie eisen hun tol. Het roept ook de vraag op hoeveel broedvogelsoorten het laatste decennium op Voorne hebben gebroed, in vergelijking met 1968. Desgevraagd schatten de auteurs het aantal in Voornes Duin nu op 99 soorten. Op grond van de Vogelatlas (2018) maximaal 110 soorten. In het volgende nummer van In de Branding presenteren ze een actuele lijst van broedvogelsoorten afgezet tegen de vogelbevolking van andere kuststreken.

Een aantal auteurs staat stil bij het getal "90" en koppelt dat getal aan een speciale soort, dat hen in de schoot werd geworpen. Tom van Wanum dook in oude excursie-verslagen en laat zien hoe ongelooflijk mooi ons eiland in de jaren dertig al was. Van geheel andere allure is de bijdrage van Nelly van Brederode, auteur van het hoofdstuk over de steenloper in de Vogelatlas. Zij beschrijft wat het aflezen van een in 2008 geringde steenloper ons kan leren. Nog altijd wordt de vogel elke winter in de buitenhaven van Stellendam waargenomen, hoe oud zal de vogel worden? En waar blijft hij of zij in de zomer?

In het septembernummer een artikel van Piet Mout over de veranderingen in de vegetatie van Voornes Duin. Jan Alewijn Dijkhuizen gaat op stap met een aantal oud-voorzitters. Ik wens u veel leesplezier, maar bovenal een goede gezondheid toe.

Theo Briggeman
voorzitter

In dit nummer

Voorwoord

- 1 Verslag N.N.V. excursie naar "de Beer" op 11 oktober 1932.
- 2 Vogels van Voornes Duin, Vroeger en Nu
- 9 Verslag van de excursie naar "Ronde Wei" en "Quackjeswater" op 28 mei 1935
- 9 De jubileumvlinder
- 10 Topografie 1930
- 12 Kast 90
- 12 Vogel nummer 90
- 13 Wat gebeurde er nog meer in 1930
- 13 Het wel en wee van steenloper CJK
- 15 Natuur dichtbij - de Japanse duizendknoop
- 16 De wilde eend - *Anas platyrhynchos*
- 17 Nr. 90 de zwartkop
- 18 Van en over de werkgroepen
- 18 Activiteiten

**Ja, ik ontvang
een proefnummer
cadeau!**

Zuid-Hollands Landschap

Iedereen kan wel wat Zuid-Hollands Landschap gebruiken.

Om inspiratie op te doen of zich te verwonderen. Wilt u kennis maken met natuurnieuws of routes in de mooie gebieden die de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap beschermt. Vraag dan een gratis proefnummer aan.

Het proefnummer mag vrijblijvend en zonder verplichtingen worden gestuurd aan:

Voornaam	<input type="text"/>	☐ m ☐ v
Achternaam	<input type="text"/>	
Adres	<input type="text"/>	
Postcode	<input type="text"/>	
Woonplaats	<input type="text"/>	

Stuur deze bon naar: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap, t.a.v. de Beschermersadministratie, Antwoordnummer 10202, 2600 WB Delft of ga naar www.zhl.nl/proefnummer

Verlag N.N.V. excursie naar "de Beer" op 11 oktober 1932.

Woensdag jl. werd door de afdeling Voorne van de natuurhistorische vereeniging een excursie naar "De Beer" op Rozenburg georganiseerd. Het mooie herfstweer en een ter plaatse kundige leider droegen ertoe bij, dat de tocht in alle opzichten geslaagd mocht heeten. Een wandeling van om de vier uur voerde ons door de onvermoede pracht van dit natuurstukje, dat vóór de doorgraving van de duinen ten behoeve van den Waterweg de eigenlijke "Hoek van Holland" was. Vanaf het veer ging het per fiets over het terrein van de "Vereeniging voor landverbetering", die hier al heel wat grond in cultuur bracht, langs uitgestrekte velden, die in de nabijheid van de duinenrij met verstoven zand vermengd, een uitstekenden bodem opleveren voor de bloembollenteelt. Boven ons cirkelden sperwers, die verre van schuw bleken, ze nestelen hier wel in de onmiddellijke nabijheid van boerenhoeven, telkens wiekelend, voor ze op hun prooi neervielen, fazanten stoven ratelend voor ons op.

Nadat onze begeleider zich bij ons aangesloten had en we de fietsen hadden achtergelaten, trokken we de duinen in, een gebied dat gedeeltelijk Kroondomein is. Evenals op Voorne treft men ook hier in de duinen een zeer rijke flora aan: overal bloeit de roomwitte parnassia, in Mei en Juni staan hier de orchideeën in vollen bloesemtooi, en, om van de minder bekende soorten maar enkele te noemen, we vonden hier akkerkromhals en oogentroost. De brem, uit Gelderland geïmporteerd, doet het hier niet erg, die van Goeree uit de buurt van Ouddorp, heeft daar en tegen volop gebloeid. Het dichtbegroeide terrein, en het feit, dat de mensch hier een "rare avis" blijft, zijn voor den waren drager van dien naam aanleiding zich hier als in een dorado te voelen en te ontwikkelen: over de 300 soorten heeft men hier waargenomen.

Kwetterende spreeuwen ruziën in de struiken, heggemusschen zitten in grillige clubjes bijeen. De bergeenden, die voor hun broedsel gastvrijheid genieten of liever nemen in verlaten konijnenholen — men telde hier 300 \ 400 paren — en het wel tot 30 eieren in een nest brengen, naar de jachttopziener ons meedeelde, zijn reeds hen, ook de vischdiefjes en sterns, die naar het Zuiden afzakken en tegen Januari de moerassige kusten van Midden-Afrika en verder bereiken, om dan tegen het voorjaar onze streken weer op te zoeken. Hier broedde van het voorjaar een waterrat, wier jongen helaas

door den aschgrauwen kiekendief geroofd werden. Op de dorens van de duindoorn en liefst op doode, want die zijn harder, spijst de grauwe klauwier hier zijn buit: muizen, vlinders, meikevers, loopkevers en bijen, ook weleens zangvogeltjes, die hem op dagen, minder voor de jacht geschikt, tot voedsel moeten dienen. Om deze wreede gewoonte - waarom is de natuur toch dikwijls zoo wreed? - dankt hij in sommige streken zijn naam dorendraaier of negendooder, omdat, naar de volksmeening wil, hij niet rust, voor hij negen dieren om zich heen op de doornen heeft geprikt.

Tusschen hooge duintoppen ligt het vogelhuisje; tot Juli behbergt het de bewakers van de vereeniging voor vogelbescherming, daarna mogen vogelliefhebbers met toestemming van de vereeniging hier hun hart ophalen. Door de gesloten glazen deur zien we een aangesneden wittebrood en een pakje boter op tafel liggen: de "vogels" zijn dus gevlogen en zwerven ergens aan de kust of in de duinen. We beklimmen een heuvelrug en voor ons ligt de Waterweg; links het prachtige vergezicht op de zee, aan den overkant de Harwichboot gemeerd, daarachter de vuurtoren, de koepels van het fort, de kustseinrichting voor zeevaarders en in het verschiep de torens van het Westland, de radiomasten van Scheveningen. Juist loopt de "Gaasterkerk" binnen met haar naar binnen wijkenden boeg een weg ploegend door het water, het roode vlaggetje wijst op aanwezigheid van ontplofbare stoffen aan boord. Dan een Engelsche tankboot, in de verte de loodsbooten met het typische emmerzeiltje; van den kant van Maassluis daagt de statige Baloeran, het motorschip van de Rotterdamsche Lloyd, op. Over een heuvelrug, die zijn ontstaan voornamelijk aan het graafwerk voor den Waterweg te danken heeft, wandelen we nu zeewaarts door een hoog opgegroeid vlierlaantje, links daarvan de zoogenaamde bergeendenwei, aan het eind, waar de rug steil daalt, de scholeksterwei. In de helling is een holte uitgegraven, waar vogelliefhebbers zich verdept opstellen om watervogels te fotografeeren.

Morinelplevier

Bij stormweer beuken hier de golven; waar nu de herfstzon haar gedempte licht uitgiet, kolkt en bruist het dan; van hieruit biedt de bewoner van westelijk Rozenburg hulp, wanneer de zee de schepen op de Zuidpier of bezuiden daarvan werpt, dan wordt onze jachttopziener een gewaardeerde medestrijder van de reddingsbrigade van Hoek van Holland. We worden even stil, als hij van deze tragedies vertelt, zijn kleine scherpe bruine oogen staren voor zich uit maar in zijn geest ziet hij de ongelukkige schepen wier bemanning hij mede uit het want heeft gehaald.

Op het oogenblik is het hier vredig, het zeemelkruid staat hier als gras zoo welig en dicht. Het duizendguldenkruid doet een laatste poging om een schamelen bloei te bereiken. Van verre, zooals dat een hooggeplaatst man betaamt, vertoont zich de "burgemeester", van de meeuwenfamilie wel de grootste, 70 cm. lang. We mogen hier een kijkje nemen in de werkplaats van de natuur; als op Voorne vormt zich hier, langzaamaan — de natuur heeft de eeuwen voor zich — een nieuwe duinenrij; de kleine heuvelen zijn nog steil aan den zeekant, door het water afgevreten en ingestort; als uiterste voorposten liggen en de vlakke, nauwelijks bollende terpen, reeds met helm begroeid. Dan keeren we met een grooten boog landinwaarts. Tientallen konijnen gaan, na hun neusje in de lucht gestoken te hebben, aan den haal voor ons en voor Walde, den jachthond, die er niets van begrijpt, dat zijn baas nu maar niet reageert op zijn aanslaan. Bij duizenden zitten ze hier, de zoo gezochte Scheurpolder-konijnen; elk jaar worden er een 4000 à 4500 opgeruimd, anders zouden ze, met hun spreekwoordelijke vruchtbaarheid, talrijk worden als de zandkorrels aan de zeekust.

Na een hartelijk woord van dank aan onzen vriendelijken geleider bestijgen we onze fietsen, terwijl de matgouden zon fantastisch lange schaduwen teekent. De avond valt, vredig ligt de polder, rose en violet is de hemel en het water, als we overvaren. Het was een middag, die ons rijk heeft gemaakt, die ons dankbaar stemde, ons weer eens tot bewustzijn bracht, dat de natuur vlak bij het eentonige en straks nevelgrijze polderland een plekje heeft uitverkoren, waar ze haar weelde uitspreidt en waar we nog vaak haar gasten hopen te zijn.

Overgenomen uit de Nieuwe Brielsche Courant van 11 oktober 1932

Vogels van Voornes Duin, Vroeger en Nu

Door Bert W. van Dijk¹ en C. Martin Lok²

Inleiding

Voornes Duin (ca. 1400 ha) is één van de Nederlandse gebieden met zeer bijzondere natuurwaarden. Dit duin omvat gebieden zoals helmduinen, kalkrijke en kalkarme graslanden, struwelen, bossen, vochtige valleien en duinmeren zoals het Breede Water en het Quackjeswater. Weinig gebieden in Nederland zijn echter de afgelopen honderd jaar zo sterk veranderd als Voornes Duin. Deze veranderingen hadden consequenties voor de vegetatie en dus ook voor de vogelbevolking. Dit rapport staat stil bij de veranderingen in landschap, vegetatie en vogelbevolking over de jaren. Daarbij wordt eerst in hoofdlijnen de situatie in de vorige eeuw geschetst alvorens in te gaan op meer recente ontwikkelingen. Van Voornes Duin zijn verschillende kwantitatieve inventarisaties bekend die het mogelijk maken de veranderingen in de vogelbevolking in de loop der jaren te volgen. Daarbij richten we ons hier speciaal op die telgebieden die in 1978-80 zijn geïnventariseerd en gekarteerd door de KNNV Vogelwerkgroep Voorne, te weten het Quackjeswater ("Vak 3"), De Zwarte Hoogte ("Vak 6") en het Breede Water ("Vak 7"), in totaal ca. 312 ha (Bakker et al., 1981; Lok, 1989). Een belangrijke bron voor de eerdere periode van 1958-76 zijn de broedvogelrapporten van P. Meijvogel die zijn samengevat in Lichthart et al. (1980). Sindsdien zijn in 1996, 2003, 2009 en 2015 kwantitatieve inventarisaties met kartering uitgevoerd (Klemann, 1996, 2004, 2010; Hoekstein, 2015). Bij de 1996 inventarisatie werden nog dezelfde door Natuurmonumenten gedefinieerde "vak"grenzen aangehouden als in 1978-80, maar de 2003 en 2015 inventarisaties gebruikten afwijkende begrenzingen wat een vergelijking enigszins bemoeilijkt. Bovendien werd in 2015 weer een andere begrenzing aangehouden, namelijk de indeling in deelgebieden zoals die bij Sovon in gebruik is (Hoekstein, 2015). Echter op basis van de stippenkaarten is het toch goed mogelijk trends aan te geven. Deze inventarisaties aangevuld met rapporten van de KNNV Vogelwerkgroep Voorne en gegevens uit de open literatuur geven een goed beeld van de veranderingen in de vogelbevolking.

Natura 2000 aanwijzing

In 2008 is Voornes Duin als Natura 2000-gebied aangewezen. Natura 2000-gebieden zijn gebieden die zijn aangewezen als speciale beschermingszo-

Figuur 1. Locatie van de in 1978-80 geïnventariseerde vakken 3, 6 en 7. In geel: Habitatrichtlijn, in groen: Vogel- en Habitatrichtlijn (Ministerie van LNV, 2008).

nes in het kader van de EU Habitat- en/of Vogelrichtlijn. Het gebied heeft nu Europese bescherming via zowel de Habitatrichtlijn als de Vogelrichtlijn. Het Vogelrichtlijngebied omvat alleen het Breede Water en Quackjeswater (Figuur 1). Veel informatie is te vinden in een recent Beheersplan (Den Held et al., 2015). Voor enkele vogelsoorten zijn in het kader van Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen vastgesteld: deze doelstellingen omvatten behoud van de omvang en kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor tenminste 5 paar geoorde futen, 1100 paar aalscholvers, 15 paar kleine zilverreigers en 110 paar lepelaars (Ministerie van LNV, 2008). Dit betreft allemaal soorten die op Voorne uitsluitend in het Breede Water en het Quackjeswater broedden.

Ontwikkelingen in landschap en vegetatie

Voornes Duin behoort tot de jonge, kalkrijke duinen die pas zijn ontstaan in de late middeleeuwen (Roos, 2019; Den Held, 2015). Het duin is gedurende de twintigste eeuw sterk van karakter veranderd door aanstuiving en vorming van nieuwe zeerepen, natuurlijke vegetatiesuccessie, het stoppen in 1910 en later het weer starten van beweiding, het afplaggen en rooien van struiken en bossen en ook door de waterstaatkundige werken zoals de Deltawerken in de tweede helft van de 20e eeuw en de aanleg van de Eerste en Tweede Maasvlakte. Voornes duin was de tweede helft van de twintigste eeuw sterk dichtgegroeid met struweel dat ten koste ging van soortenrijk open duin. Vooral door het ineenstorten van de konijnenstand door de virusziekte myxomatose en later VHD verdwenen veel open graslandjes door overwoekering. Open graslanden worden tegenwoordig in stand gehouden of bevorderd door begrazing met runderen en paarden en met maaien.

Het Quackjeswater is een oud duinmeer dat geheel omsloten is door natte bossen. In 1439 bestond het duinmeer nog niet

(Sipkes, 1952). Mogelijk is dit al vroeg ontstaan in de 17e eeuw door afsluiting van een oude rivierarm de Goote of door het uitstuiven van een duinvallei omstreeks de zestiende eeuw. Zoals op oude kaarten is te zien is het Quackjeswater sinds de jaren dertig van de vorige eeuw in grote lijnen niet sterk van vorm veranderd (Figuur 2). Vak 3 (111,5 ha), geïnventariseerd in 1978, omvat het gebied rond het Quackjeswater en wordt begrensd door de Haringvlietdam aan de zuidzijde, de Noordzee aan de westzijde, het agrarische land en de camping aan de oostzijde en het Schapengorsduinpad aan de noordzijde. Het Panproject (Vak 4) dat in dit verhaal ook ter sprake komt sluit aan de noordzijde van Vak 3 aan. In het midden van het Quackjeswater ligt een met lage bomen en struiken begroeid eiland.

Vak 6 (90,7 ha), geïnventariseerd in 1979, omvat de Zwarte Hoogte, de Groene Punt en de Schapenvallei en wordt begrensd door de Noordzee aan de westzijde, de Vallei aan de Oostzijde en het Valleipad aan de Noordzijde en grenst aan de noordzijde aan Vak 7.

Vak 7 (110,3 ha), geïnventariseerd in 1980, sluit aan op Vak 6 en omvat het Breede Water en wordt begrensd door de Noordzee, Strypemonde, het Valleipad en het Jachtpad. Het Breede Water is van veel recentere datum dan het Quackjeswater. Voor 1926 bestond het Breede Water nog niet zoals duidelijk is te zien op oude kaarten uit die tijd (Figuur 2). Het meer is ontstaan in 1926 toen een strandvlakte van de zeereep werd afgesloten door "Zeereep 1926" (Figuur 3). Toen werd het laatste gat gedicht waardoor vroeger de zee er nog in en uit kon. Het regenwater kon niet meer weg en de strandvlakte werd een ondiepe plas met een viertal eilanden (Sipkes, 1952). Later werd de Zeereep 1935 gevormd waarbij de eerst droogvallende duinvallei de naam Schapenwei kreeg. Tijdens perioden van droogte zoals in 2018 en 2019 kan het gehele Breede Water droogvallen (Figuur 4) en hebben het Quackjeswater en omliggende gebieden een verlaagde waterstand.

Figuur 2. Topografische kaart van voor 1926. De pijl geeft de locatie aan van het huidige Breede Water. © CC-BY Kadaster 2020.

¹ Bert W. van Dijk,
Eik 81, 3224TB, Hellevoetsluis.
Email: dijkbv@kpnplanet.nl

² C. Martin Lok,
Vliegenvangerlaan 12, 2566RN, Den Haag.
Email: m2lok@casema.nl

Figuur 3. Luchtfoto van het Breede Water in 1928, twee jaar na de afsluiting door "Zeereep 1926". Foto: KLM.

De Van Baarsenvallei met een meertje van circa 1 ha is in 1999 ontstaan door het afgraven van een zanddepot in de oksel van Voornes Duin en de Haringvlietdam. In 2005 is de kust van Voorne met zand opgespoten. Voor de kust tussen de Groene Punt en Rockanje is het strand met ongeveer een meter opgehoogd. Bij de Groene Punt tussen strandpaal 8 en 12 (Vak 6) is aan de zeezijde van de bestaande duinen een extra duinenrij van 130 meter breed gemaakt. De kust wordt plaatselijk aan flinke afslag blootgesteld en het is de verwachting dat iedere 20 jaar het strand van de zuidwestkust en de extra duinen bij de Groene Punt opgehoogd moeten worden. In 2009-2010 is de Groene Punt dan ook opnieuw verhoogd en verbreed met zand en aansluitend in het duin is 15 ha duindoornvegetatie verwijderd en aangevuld met nieuw zand en schelpen. Hierdoor is een prachtig nieuw woongebied voor plevieren en sterns ontstaan.

In de afgelopen eeuw zijn duingraslanden op grote schaal veranderd in duindoornstruwelen en door successie van deze struwelen is opgaand bos ontstaan. Ook de eerst open oevers van het Breede Water raakten spoedig begroeid met wilgen en meidoorns. Veel bos en struikgewas zijn echter de laatste tijd gerooid waardoor

lokaal het aandeel open grasland weer toeneemt. Zo zijn in 2005 en 2007 twee herstelprojecten uitgevoerd waarbij struweel en bos werd verwijderd en lokaal geplagd en gemaaid werd: 10 ha in de Pan ten noorden van Vak 3 en 17 ha in en bij de Vogelpoel in Vak 6. In de Pan is de gehele zode verwijderd zodat gebieden met kaal duinzand zijn ontstaan. Het behandelde gebied wordt samen met het aangrenzende duingebied begraasd. De begraasde oppervlakte is 35 ha in de Pan en 36 ha in het Vogelpoelproject (Van der Heiden et al. 2010).

Verder is bij een groot duinherstelproject tussen 2011 en 2015 veel struweel verwijderd in de deelgebieden Quackjeswater, Breede Water en omliggende duingebieden, zoals het Waterbos en Stekelhoek (Hoekstein, 2015).

Kleinere duinplassen liggen in de Gentianenvallei, de Heveringen in de Duinen van Oostvoorne en de Van Baarsenvallei in Vak 3. Ook in de Schapenwei in Vakken 6 en 7 liggen kleine poelen en bomkraters (Van Steenis, 2006). De onmiddellijke omgeving van het Quackjeswater wordt niet begraasd door vee.

Een belangrijke verandering is het verdwijnen van de brede rietkragen in zowel het Quackjeswater als ook in het Breede Water, waarschijnlijk door ganzenvraat. De hoeveelheid riet is vooral sinds 1996 sterk afgenomen en rietvegetatie is momenteel beperkt tot vochtige duinvalleien en plaatsen die minder toegankelijk zijn voor ganzen. De broedvogelaantallen van water- en rietvogels zijn sinds 1996 dan ook fors afgenomen.

Een andere verandering is het afsterven van de bomen rond het Breede Water en later ook het Quackjeswater door uitwerpselen van de grote aantallen aalscholvers.

Zowel de waterkwaliteit van het Quackjeswater als die van het Breede Water is matig als gevolg van eutrofiëring door de aanwezige vogelkolonies.

Veranderingen in de vogelstand

In de vogelbevolking van Voornes Duin hebben zich aanzienlijke veranderingen voorgedaan die vooral samenhangen met de veranderingen in de vegetatie. Ook de komst van de vos op Voorne kan een rol hebben gespeeld. Door het dichtgroeien van het duin zijn veel typische vogelsoorten van het duin verdwenen zoals wulp, grauwe klauwier (ontbreekt sinds 1975, daarvoor 4-10 paar), tapuit (na 1978 verdwenen) en paapje. Daarentegen zijn soorten van bos en struweel de afgelopen decennia juist toegenomen.

Na het ontstaan van het Breede Water in 1926 was het meer nog omringd door open duin en had het gebied een heel andere vogelbevolking dan tegenwoordig. Een uitgebreid verslag uit 1934 vermeldt het volgende voor het Breede Water: o.a. geoorde fuut: 1 nest, 700 paar kokmeeuw, 7 nesten van de kluut en voor de wijdere omgeving: broedende kemphanen op het Groene Strand, een nest van de steenuil bij het Pesthuis. Tapuit en boompieper worden als algemene broedvogels genoemd (Van't Sant, 1934). Een verslag van een excursie (Van der Burg, 1939) vermeldde voor de Paardenwei (nu Vogelweide genoemd): "4 nesten van zwarte sterns; tureluurs, grutto's en scholeksters vliegen er rond en een watersnip blaaf". Voor het Breede Water werd vermeld: "...in den plas zwemmen wilde eenden, smient, kuifeendjes, dodaars en een vrouwtje tafeleend met jongen. De kokmeeuwen-kolonie is hier tot een klein eilandje beperkt, dat dan ook vol nesten ligt. We loopen met een bocht om het Brede Water heen en waar het moerassiger wordt hooren we groote karekiet, rietzanger en op enkele plaatsen boschrietzanger". Verder vermeldt het verslag het nest van een bruine kiekendief en dicht bij zee een flinke visdiefkolonie, nesten van dwergsterns, bontbek- en strandplevier. Interessant is de volgende observatie van Van Hoey Smith over de nachtzwaluw in 1934: "Komt tegenwoordig wederom veel voor, den geheelen zomer door en dientengevolge

Figuur 4. Het Breede Water tijdens een droogteperiode op 29 oktober 2019. Foto: Han Meerman.

Figuur 5. Het Breede Water rond ca. 1986, enkele jaren na de vestiging van de aalscholver in 1984. Foto: Martin Lok.

natuurlijk ook broedend" (*Van 't Sant, 1935*). Deze soort is recentelijk nauwelijks meer waargenomen zoals blijkt uit het ontbreken van gegevens tussen 1980-2019 (www.waarneming.nl). Over de jaren zijn de veranderingen in de vogelstand dus aanzienlijk geweest. Waar in de jaren dertig dwergsterns en strandplevieren nog broedden en er kolonies van visdieven en kapmeeuwen waren, hadden later de bos- en struikvogels bij het Breede Water de overhand gekregen en waren de aalscholver en de fitis de talrijkste broedvogels geworden. Zelfs de zwarte specht had zich daar tijdelijk gevestigd. Door de zandsuppletie bij de Groene Punt is echter recentelijk een nieuw woongebied voor plevieren en sterns ontstaan waardoor enigszins op bescheiden schaal een situatie is ontstaan die doet denken aan de jaren dertig van de vorige eeuw.

Hoewel het Quackjeswater in de loop der jaren minder veranderingen heeft ondergaan dan het Breede Water zag de vogelbevolking er in het begin van de twintigste eeuw toch heel anders uit getuige het excursieverslag van 15/16 mei 1926 (*Vogelbescherming, 1928*): "Het Kwakjeswater en zijn naaste omgeving brachten weer nieuwe verrassingen: aan de grazige oevers vlogen Kieviten, Tureluurs en Grutto's op en van de eerstgenoemde soorten werden tal van nesten gevonden". Ook werden zwarte sterns, zomertaling, tortels, boompiepers en tapuiten genoemd. De grote karekiet werd herhaaldelijk gehoord. Deze was ook broedvogel in het naburige Meertje de Waal.

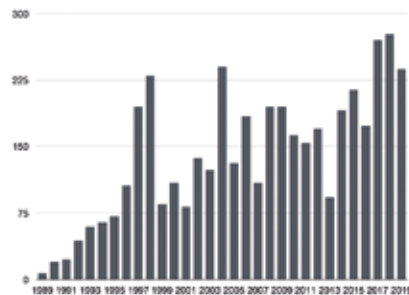
Het is duidelijk dat de vogelbevolking Van Voornes Duin sterk is veranderd zoals beneden is aangegeven voor enkele soorten waarvan de veranderingen in status het opmerkelijkst waren. Voor de overige soorten en voor meer details wordt verwezen naar de verschillende geciteerde rapporten.

Geoorde fuut

De geoorde fuut was in 1934 al broedvogel van het Breede Water en voor 1948-56 worden zelfs jaarlijks 8-10 broedpaar genoemd (*Meijvogel 1977 in Lichthart et al. 1980*). Ook broedde de soort wel in het Quackjeswater. Het aantal territoria wisselde sterk maar bedroeg gemiddeld vier paar over de periode 2006-10 terwijl in de periode daarvoor in 1999-2004 het gemiddelde ruim vijf broedpaar bedroeg (*Sovon, 2012*). De aantallen zijn de jaren daarna langzaam verder afgenomen en in 2018 en 2019 werd de soort alleen nog maar op het Quackjeswater waargenomen en werd er daar waarschijnlijk in het geheel niet meer gebroed. Wel werden begin 2019 daar nog vogels waargenomen maar deze verlieten voortijdig, al eind april, het broedgebied. De Natura-2000 doelstelling van tenminste 5 paar wordt dus niet meer gehaald. De oorzaken voor de achteruitgang zijn niet duidelijk. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de lage waterstanden in 2018 en 2019. Al eerder werd gerapporteerd dat tijdens droogte in 1996 de geoorde futen niet broedden en de broedgebieden al vroeg in het seizoen verlieten (*Klemann, 1996*).

Lepelaar

In 1934 werd de lepelaar als nieuwe broedvogel voor het Breede Water vastgesteld: 1 paar kwam tot broeden maar de eieren kwamen niet uit (*Van 't Sant, 1935*). Daarnaast werden meerdere speelnesten gemaakt, en gedacht werd aan het begin van een nieuwe kolonie. Pas in 1961 werd weer een nieuwe poging gedaan. Twee nesten werden gebouwd maar weer kwamen de eieren niet uit (*Brouwer, 1964*). Het zou nog tot 1989 duren voor de lepelaar zich definitief op Voorne zou vestigen en deze vestiging vond plaats in het Quackjeswater (Figuren 6 en 7). De aantallen zijn daarna jaarlijks gestegen tot een piekjaar van 2004 met 232 broedparen en daarmee was de kolonie toen de grootste van Nederland. Na een tijdelijke afname werd een nieuw maximum in 2018 bereikt van 279 paar, dus bijna het dubbele van de Natura-2000 doelstelling van 150 paar. In het Quackjeswater broeden de lepelaars voornamelijk op een eiland, zowel op de grond als in struiken en op aangebrachte houtrillen. Het nestelen strekt zich uit over een lange periode en kan al begin maart beginnen terwijl er in de zomer nog nesten met jongen kunnen zijn.

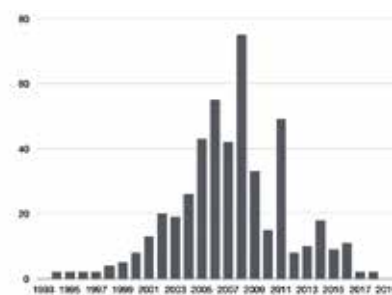
Figuur 6. Aantal nesten van de lepelaar in het Quackjeswater.

Figuur 7. De lepelaar-kolonie van het Quackjeswater op 26 april 2014. Foto: Alfred Pellemans.

Kleine zilverreiger

De kleine zilverreiger broedt sinds 1994 in het Quackjeswater en dat was de eerste vestiging van deze soort in Nederland. Tot 2000 bleef het aantal onder de 10 paar maar daarna was er een snelle groei tot 75 paar in 2008 (Figuur 8). Deze kolonie in het Quackjeswater was toen de grootste van deze soort in Nederland. Daarna namen de aantallen weer snel af totdat er in 2019 in het geheel niet meer gebroed werd. De oorzaak van deze afname is niet duidelijk. Koude periodes in 2010, 2012, 2013 en 2018 hebben een rol gespeeld maar ook na de laatste zachte winters van 2017 en 2019 zette de afname zich door. Ook zou de komst van de vos op het broedeiland in het Quackjeswater tijdens periodes van droogte wellicht van invloed kunnen zijn geweest. De instandhoudingsdoelstelling voor de soort van 15 paar wordt dus duidelijk niet meer gehaald. De achteruitgang van de kleine zilverreiger past in het landelijk beeld van deze soort.

Figuur 8. Aantal nesten van de kleine zilverreiger in het Quackjeswater.

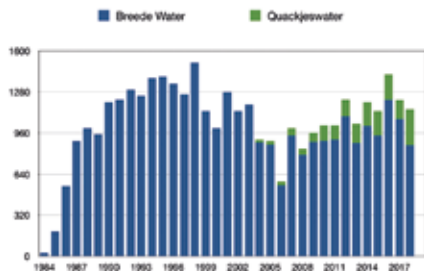

Figuur 9. Kleine zilverreiger. Foto: Hugo van der Slot.

Aalscholver

Sinds 1984 broeden er aalscholvers in een kolonie in het Breede Water die in een paar jaar tijd aangroeide tot meer dan 1000 broedparen (Bakker et al. 1985; Lok et al. 1988). Een maximum van 1510 paar werd bereikt in 1998 (Den Held et al. 2015). De kolonie nam daarna geleidelijk af terwijl een nieuwe vestiging in het Quackjeswater plaats vond (Figuur 10). Sinds 2004 zijn de aantallen in het Breede Water relatief constant wat suggereert dat beschikbaarheid van broedbomen niet beperkend is en geen belangrijke oorzaak was voor de verhuizing naar het Quackjeswater. Inderdaad zoals Figuur 4 laat zien lijken nestbomen rond het Breede Water nog ruimschoots voorhanden te zijn.

Figuur 10. Aantal nesten van de aalscholver in het Breede Water en in het Quackjeswater. In 2019 zijn de aalscholvernesten niet geteld.

Grauwe gans

Een andere belangrijke ontwikkeling was de komst van de grauwe gans als broedvogel van Voorne. Was deze nog afwezig in de 1978-80 inventarisatie en broedde deze soort toen nog niet op Voorne (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981), in de 2015 inventarisatie van Voornes Duin werden al 103 broedparen gemeld (Hoekstein 2015). De komst van de grauwe gans was waarschijnlijk de oorzaak van het verdwijnen van de brede rietkragen van zowel het Breede Water als het Quackjeswater in de afgelopen 15 jaar en daarmee het verdwijnen of achteruitgaan van veel water- en rietvogels, zoals ook het geval is bij andere duinmeren zoals De Geul op Texel. De brede rietkragen huisvestten vroeger tientallen kleine karekieten en ook vaak 1-2 paar bruine kiekendieven en in sommige jaren ook de roerdomp. Ook soorten als rietzanger, waterral, waterhoen en meerkoet zijn sterk achteruitgegaan zoals tabel 1 laat zien. De eerst tijdelijke terugval van de meerkoet van 54 naar 9 en het waterhoen van 52 naar 11 in 1996 werd veroorzaakt door de droogte waardoor de nestplaatsen niet meer toegankelijk waren (Klemann, 1996). Naast de grauwe gans broeden ook de Canadese gans en de nijlgans in Voornes duin met respectievelijk 20 en 5 broedparen (Hoekstein, 2015). De Canadese gans broedt al vanaf 1951 in Voornes Duin maar de aantallen werden oorspronkelijk beperkt tot 24 vogels (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981).

Soort	1978 1980	1996	2003	2009	2015
Bruine Kiekendief	1	2	0	0	0
Waterral	8	3	1	0	1
Waterhoen	52	11	2	2	3
Meerkoet	54	9	41	11	7
Rietzanger	24	2	3	0	0
Kleine Karekiet	61	35	13	4	10
Rietgors	27	7	8	6	4

Tabel 1. Aantallen broedparen van riet- en watervogels in Vakken 3, 6 & 7 in 1978-80 en 1996 en in min of meer vergelijkbare vakken, voornamelijk in het Breede Water en Quackjeswater in 2003 en 2009 (Bakker et al. 1981; Klemann, 1996, 2004, 2010; Hoekstein, 2015).

Figuur 12. Paartje dwergstern. Foto: Hugo van der Slot.

Figuur 11. Paartje strandplevier. Foto: Hugo van der Slot.

Plevieren en dwergstern

In de jaren dertig van de vorige eeuw waren sterns en plevieren broedvogels van het strand bij de Groene Punt. Ook in 1948-60 was de strandplevier daar nog een "normale" broedvogel (Lichthart et al., 1980) maar is daar al lang geleden verdwenen. Alleen bij de oevers van het Brielse Gat en de Westplaat wisten bontbekplevieren zich nog te handhaven. Verheugend is dat recentelijk door zandsuppletie bij de Groene Punt een nieuw woongebied voor plevieren en sterns is ontstaan dat direct gekoloniseerd werd door verschillende pleviersoorten en dwergsterns. Deze zogeheten Klimaatbuffer bestaat uit een open duin/strandlandschap waarvan de bodem is bedekt met schelpen. De derde pleviersoort, de kleine plevier, broedde in de nabijheid in de opengemaakte duinen met opdrogende plassen.

	2014	2015	2016	2017	2018
Bontbekplevier	3	6	5	5	4
Strandplevier	1	5	5	5	3
Dwergstern	2	33	28	2	2

Tabel 2. Aantal broedparen van plevieren en dwergsterns in de nieuw aangelegde Klimaatbuffer bij de Groene Punt.

Zomertortel

Ooit was de zomertortel, ook op Voorne, een talrijke broedvogel en werden er in 1973-78 zelfs dichtheden van 30 paar per km² vastgesteld (Van Dijk et al. 1981). Daarna is de stand in het gehele verspreidingsgebied snel bergafwaarts gegaan. Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw bedraagt de afname in geheel West-Europa zelfs meer dan 85%. De oorzaken daarvoor spelen zowel binnen als buiten de broedtijd. Het agrarisch cultuurlandschap heeft voor zomertortels weinig meer te bieden doordat dichte hoge struwelen als nestgelegenheid veelal zijn verdwenen en de beschikbaarheid van voedsel sterk is teruggelopen, onder meer door het verdwijnen van kruidenrijke hooilanden. Vroeger bestond het voedsel voor meer dan 90% uit onkruidzaden, maar door het gebruik van herbiciden is er sprake van een sterke afname van onkruiden in landelijk gebied. Tegenwoordig maken zaden van landbouwgewassen meer dan de helft van het voedsel uit. Zomertortels hebben nu veel meer moeite met het vinden van voldoende voedsel. Dit probleem speelt met name in het begin van het broedseizoen, omdat landbouwzaden dan nog niet beschikbaar zijn. Onderzoek in Engeland heeft aangetoond dat door deze ontwikkeling bijna de helft minder jongen wordt grootgebracht dan voorheen. Nu zijn de zomertortels in Voornes Duin niet afhankelijk van het landelijk gebied en moet de oorzaak van de achteruitgang op Voorne meer in de trek-en overwinteringsgebieden gezocht worden. Tijdens de trek vormt de illegale jacht rond de Middellandse Zee een belangrijke factor. De afname in Voornes Duin kan aan de hand van de volgende gegevens zichtbaar worden gemaakt. In de 1978-80 inventarisaties stond de zomertortel met 50 paar op plaats 16 in de top 20 van meest algemene broedvogelsoorten (Bakker et al., 1981). In 1996 was in dezelfde vakken het aantal broedparen gehalveerd. In 2003 werden daar nog maar 10 territoria aangetroffen, een afname van 40%. In 2009 werden slechts 3 territoria gevonden, waarvan 1 in telgebied De Punt, 1 in het Panweggebied en 1 in de omgeving van Quackjeswater. Klemann noemt naar aanleiding van dit gegeven de zomertortel de soort met misschien wel de meest dramatische achteruitgang in de duinen. Hoekstein heeft in 2015 tijdens inventarisaties nog slechts 1 koerende tortel waargenomen in vak 3/Quackjeswater in de van Baarsenvallei.

Figuur 13. Zomertortel. Foto: Hans op den Dries.

Matkop

Tijdens de inventarisaties in de jaren 1978-80 werden in totaal 30 broedterritoria vastgesteld: Quackjeswater 17, Zwarte Hoogte 5 en Breede Water 8. Bakker (1982) vermeldt voor de jaren 1981 en 1982 een totaal van 21 territoria: Quackjeswater 10, Zwarte Hoogte 5 en Breede Water 6. In de jaren daarna is de broedvogelstand, ook landelijk, sterk teruggelopen. De Vogelatlas van Nederland (Sovon, 2018) geeft aan dat de stand sinds 1985 is gehalveerd. Als mogelijke oorzaak wordt de verdroging van bossen genoemd. Dit laatste zal voor het vochtige broekbos langs de oost- en noordoever van het Quackjeswater, dat het bolwerk voor de matkop in de drie telgebieden vormde, waarschijnlijk niet de reden van de achteruitgang aldaar zijn geweest. Wellicht is het langzaam verdwijnen van de dode berken in dit gebied hier wel als één van de mogelijke oorzaken aan te wijzen. Matkoppen hakken graag hun nestholte uit in zacht hout en rottende boomstronken. Verder kan een toename van de grote bonte specht hebben bijgedragen aan de achteruitgang. Deze soort predeert nesten van matkoppen. De achteruitgang wordt duidelijk aan de hand van de volgende gegevens. In 1996 staat de broedvogelstand er nog rooskleurig voor. In de duinen van Voorne worden 60 territoria vastgesteld, waarvan 24 in de vakken 3, 6 en 7. Daarna gaat het snel bergafwaarts. Den Exter (2002) schat voor het Breede Water het aantal broedparen in 2002 nog op 3-9. Klemann (2004) meldt over 2003 voor het Wassermangebied,

Breede Water e.o. Schapenwei e.o., Waterbos en Quackjeswater en Stekelhoek een totaal van 18 territoria. Daarna zijn in 2009 bij het Quackjeswater en Breede Water nog slechts 4 territoria geteld. In de duinen van Voorne bedraagt de afname tussen 1996 en 2009 maar liefst 87% (Klemann, 2010). Het doek voor deze soort als broedvogel in de duinen viel in 2015 toen van de 60 territoria die in 1996 nog aanwezig waren, er in 2015 geen meer over was (Hoekstein, 2015). www.waarneming.nl bevestigt het verdwijnen van de matkop in de periode 1984-2019: voor het Quackjeswater betreft dit 62 waarnemingen tussen 1984-2015: voor de Zwarte Hoogte 4 tussen 2008-15 zonder waarnemingen na 2015 en voor Breede Water 18 waarnemingen tussen 1986-2010 en geen waarnemingen meer na 2010.

Boomleeuwerik, roodborsttapuit, graspieper en boompieper

De boomleeuwerik verdween na 1969 als broedvogel in Voornes Duin. Het dichtgroeien van de open valleien was hier de oorzaak van. Pas in 2009 werden weer territoria vastgesteld bij de Vogelpeel in Vak 6 en in de Pan dat tijdens de eerdere inventarisatie van 1978-1980 niet was geteld (Klemann, 2010). Deze ontwikkeling is te danken aan de uitvoering van herstelprojecten die in 2005 en 2007 in deze gebieden zijn uitgevoerd. Hierbij zijn struweel, bos en strooisel verwijderd en zijn delen van de terreinen geplagd en gemaaid. Aansluitend zijn grote grazers ingezet om de gebieden open te houden (Van der Heiden et al., 2010). Verder is bij een groot duinherstelproject tussen 2011 en 2015 veel struweel verwijderd in de deelgebieden Quackjeswater, Breede Water en omliggende duingebieden, zoals het Waterbos en Stekelhoek. De boomleeuwerik heeft enorm geprofiteerd van de beheersmaatregelen om het duin een meer open karakter te geven en is sterk toegenomen van 2 in 2009 naar 19 territoria in 2015 waarvan 1 in Vak 3, 11 in Vak 6 en 1 in Vak 7 (Hoekstein, 2015). In 1978-1980 werd van de graspieper slechts 1 territorium in de zeereep vastgesteld. Daarvoor kwam deze soort met 4-9 paar voor in de zeereep (Lichthart et al. 1980). Nu komt de soort weer voor

	Quackjeswater e.o. / vak 3	Zwarte Hoogte e.o. / vak 6	Breede Water e.o. / vak 7	Totaal aantal territoria
1978-80	27	16	7	50
1996	4	4	17	25
2003	3	2	5	10
2009	1	0	0	1
2015	1	0	0	1

Tabel 3. Aantal broedparen van de zomertortel in Vakken 3, 6 en 7.

Figuur 14. Boompieper. Foto: Tom van Wanum.

Figuur 15. Wielewaal. Foto: Tom van Wanum.

op de Schapenwei, in de opengemaakte delen van het Waterbos en ook weer in de zeereep. In het gehele getelde gebied werden in 2015 30 territoria vastgesteld (Hoekstein 2015).

Ook andere soorten hebben geprofiteerd van de hierboven geschetste ontwikkelingen, zoals de roodborsttapuit en in mindere mate de boompieper. Tijdens de inventarisatiejaren 1978-80 werden geen territoria van de roodborsttapuit vastgesteld. In 1996 werden 3 territoria gevonden: 1 in Stekelhoek en 2 ten westen van het Waterbos (Klemann, 1996). In 2003, dus nog vóór de herstelprojecten, werden 11 territoria vastgesteld. 10 daarvan waren aanwezig in de Vakken 3, 6 en 7 met respectievelijk 3, 1 en 6 territoria. In 2006 en 2008 werd in beide jaren 1 broedgeval vastgesteld in het Panweggebied (Van den Berge et al. 2006 en 2008). Tellingen uit 2009 laten een tijdelijke sterke afname ten opzichte van 2003 zien. Met 6 territoria was de stand, tegen de landelijke trend in, bijna gehalveerd. De BMP-indexen van 1990-2009 tonen juist een sterke toename: een verviervoudiging van de broedvogelstand (Klemann, 2010). Inventarisaties in 2015 laten echter zien dat de roodborsttapuit enorm heeft geprofiteerd van de beheersmaatregelen om het duin een meer open karakter te geven. Er werden maar liefst 27 territoria vastgesteld waarvan in Vakken 3, 4, 6 en 7 respectievelijk 6, 5, 8 en 4 territoria (Hoekstein, 2015). "In de jaren '70 van de vorige eeuw werden in de duinen van Voorne 20 paren van de Boompieper aangetroffen. Grote delen van deze duinen zijn sindsdien bedekt met dichte struikvegetaties, terwijl de open plaatsen vochtig zijn. Bovendien worden de meeste duinvalleien in de zomer gemaaid, waardoor hier in het voorjaar weinig overjarig plantenmateriaal aanwezig is". Juist in dit overjarig plantenmateriaal bevindt zich het grondnest van de Boompieper (Van Dijk et al., 1981). In de periode daarna werd de boompieper tijdens inventarisaties tot 2009 alleen nog in 1979 als broedvogel vastgesteld. Dit betrof 4 territoria in Vak 6 (Bakker et al. 1981). In 2009 was voor het eerst in jaren een broedpaar aanwezig in het gebied De Punt, zuid van Quackjeswater (Klemann, 2010). In 2015 werden 8 territoria

vastgesteld, waarvan 3 in Vak 6. De overige 5 waren buiten de Vakken 3, 6 en 7. "Ongetwijfeld is dit (8 territoria) dankzij het opene landschap. Het ligt niet voor de hand dat de soort nog veel algemener wordt, gezien de voorkeur voor overstaande grassen in zijn broedbiotoop. Dit zal door de begrazing maar weinig voorkomen" (Hoekstein, 2015).

Wielewaal

In 1978-80 waren er de volgende broedparen geteld: Quackjeswater e.o. (Vak 3): 5 en Breede Water (Vak 7): 2. Bij de Zwarte Hoogte e.o. (Vak 6) werden geen territoria vastgesteld. In 1996 waren in deze Vakken in totaal 3 broedparen aanwezig. In 2003 werden alleen in het gebied Zwarte Hoogte/Waterbos nog 2 territoria gevonden terwijl bij het Breede Water en het Quackjeswater geen territoria meer werden vastgesteld. Wel werden net ten noorden van het Breede Water nog 2 territoria gevonden in het Wassermanngebied, dat tussen het Bootpad en Jachtpad ligt. Verder waren er 4 paar aanwezig in het gebied De Punt, ten zuiden van het Quackjeswater, daarvan gescheiden door de N 57. Opvallend was dat deze 4 territoria dicht opeen zaten, alsof nagenoeg hetzelfde aantal vogels (1996: 7 paar en 2003: 8 paar) nu een minder groot oppervlak tot hun beschikking had. Vanaf 1978 tot 2003 was de populatie met 7-8 territoria in de onderzochte gebieden stabiel. Daarna was er een snelle achteruitgang. Zes jaar later, in 2009 werd nog slechts 1 territorium gevonden in Vak 6/Zwarte Hoogte e.o. Ook in De Punt, waar in 2003 nog 4 paar aanwezig waren, waren in 2009 geen waarnemingen meer (Klemann, 2010). In 2015 werd duidelijk dat de wielewaal in de onderzochte gebieden als broedvogel verdwenen was (Hoekstein, 2015). De afname, ook landelijk, is hoogstwaarschijnlijk toe te schrijven aan een combinatie van factoren. Sovon (2018) noemt verslechtering van habitat in broed- en overwinteringsgebieden onder meer door verdroging, biociden gebruik en ontbossing in Afrika. In Voornes Duin lijkt nog voldoende geschikt habitat aanwezig te zijn dus de afname moet waarschijnlijk in de trek- en overwinteringsgebieden gezocht worden.

Conclusies/Discussie

In 1981 werd al gesignaleerd dat door het dichtgroeien van het duin veel typische vogelsoorten van het duin zoals wulp, grauwe klauwier, tapuit en paapje waren verdwenen (Bakker et al. 1981). Daarentegen zijn soorten van bos en struweel de afgelopen decennia juist toegenomen. Opvallend is het aantal van 113 territoria van de goudvink in het gehele in 2015 geïnventariseerde gebied en dit betreft ruim 1% van de Nederlandse populatie (Hoekstein, 2015). Sinds de jaren tachtig hebben zich echter ook verschillende nieuwe broedvogelsoorten in Voornes Duin gevestigd, o.a. grauwe gans, nijlgans, havik, buizerd, blauwborst, roodborsttapuit, boomklever, mogelijk de raaf en opnieuw de Cetti's zanger. De spectaculairste ontwikkelingen in Voornes Duin zijn vooral de vestigingen van kolonievogels als de lepelaar (sinds 1989), de kleine zilverreiger (sinds 1994) en de aalscholver (sinds 1984), die alle drie van landelijke betekenis zijn. De vestigingen passen goed in de landelijke trends voor deze soorten. Verheugend is de terugkeer van soorten als dwergstern, strandplevier en bontbekplevier bij de Groene Punt die daar in de jaren dertig van de vorige eeuw ook al broedden. Voor het voortbestaan van deze soorten is het aan te bevelen de openheid en rust van dit gebied te behouden.

De in 1981 gesignaleerde toename van bos- en struweelvogels zoals winterkoning, gekraagde roodstaart en zanglijster door vegetatiesuccessie (Bakker et al. 1981) heeft zich verder doorgezet en is nog steeds een van de belangrijkste ontwikkelingen in Voornes Duin. Daarnaast echter is ook door struweelverwijdering en begrazing in zowel de opengemaakte delen als in de alleen begraasde delen het aantal soorten van open duin zoals kleine plevier, graspieper, boomleeuwerik, roodborsttapuit, maar ook boompieper, putter, groenling en kneu juist toegenomen en is plaatselijk het aantal broedparen van struweelvogels daar afgenomen.

Omgekeerd lijken ook sommige vogelsoorten een invloed te hebben gehad op de vegetatie. Zo sterven nestbomen af door

uitwerpselen van de talrijke aalscholvers. De komst van de grauwe gans lijkt ook een keerzijde te hebben gehad en deze was mogelijk verantwoordelijk voor het verdwijnen van de brede rietkragen van het Breede Water en het Quackjeswater en daarmee ook het verdwijnen of sterk achteruitgaan van rietvogels als waterhoen, kleine karekiet, rietzanger en rietgors, maar ook van de bruine kiekendief en roerdomp. Deze soorten verdwenen grotendeels kort na de vestiging van tientallen grauwe ganzen.

Dramatisch slecht is de stand van de zomertortel, eens een talrijke broedvogel en nu praktisch verdwenen, waarschijnlijk door oorzaken zoals jacht binnen de trek- en overwinteringsgebieden. Ook opmerkelijk is het verdwijnen van de ook eens algemene broedvogel de matkop. Ook soorten als wiewelaar, kleine barmstij, boomvalk en ransuil zijn praktisch of geheel verdwenen uit Voornes Duin.

Over het algemeen genomen lijken maatregelen als struweelverwijdering en begrazing, maar ook het creëren van nieuw woongebied voor plevieren en sterns door zandsuppletie en het aanleggen van schelpenstrand, een positief effect te hebben op de diversiteit van de vogelbevolking van Voornes Duin.

Dankwoord

Met dank aan Han Meerman, Gerwin Geertse, Jeroen van Zuylen en Peter Vermaas voor gegevens en rapporten en Han Meerman, Hans op den Dries, Alfred Pellemans, Hugo van der Slot en Tom van Wanum voor het beschikbaar stellen van foto's. Het copyright van de foto's blijft bij de fotografen.

Literatuur

L. Bakker, B. W. van Dijk, A. Velthuisen, C. M. Lok (1981). *De Relatie tussen de Broedvogelstand en de Vegetatie-typen in een deel van Voornes Duin*. KNNV-Afd. Voorne-Vogelwerkgroep Mededeling 16.
L. Bakker en C. M. Lok (1985). *Aalscholver Phalacrocorax carbo, een nieuwe broedvogel voor Voornes Duin*. *Limosa* 58:145-148.
L. Bakker (1982). *Broedvogels Voornes Duin 1980-1982*. KNNV-Afd. Voorne-Vogelwerkgroep Mededeling 31.
A. van den Berge, H. de Boer, J. den Exter,

A. van der Kooij, S. Lobs (2006). *Territoriumkartering 2006 Pangebied, KNNV-Afd. Voorne-Vogelwerkgroep Mededeling 157*.
A. van den Berge, H. de Boer, J. den Exter, S. Lobs (2008). *Territoriumkartering 2008 Pangebied, KNNV-Afd. Voorne-Vogelwerkgroep Mededeling nr. 176*.
B. W. van Dijk, H. J. Dries en A. A. Velthuisen (1992). *Rapport van Broedvogelinventarisatie Duinen van Voornes Duin en enkele andere gebieden West Voornes Duin 1984-1988*. KNNV-Afd. Voorne-Vogelwerkgroep mededeling 77.
A. G. Brouwer (1964). *Some data on the status of the Spoonbill, Platalea leucorodia L., in Eu-rope, especially in the Netherlands*. *Zoologische Mededelingen* 39, 481-521.
P. van der Burg (1939). *Verslag van de excursies op 10 en 11 Juni 1939 te Oost-Voornes Duin*. *Ardea* 28:118-119.
J. den Exter (2002). *Vogels van het Breede Water 2002. Intern rapport*
S. M. van der Heiden, M. Annema, J. L. Meerman, W. van Steenis (2010). *Onderzoeksmonitoring Voornes Duin 2004-2008. Duingrasland herstelprojecten De Pan en Vogelpeel*. Directie Kennis en Innovatie, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. *Rapport DK1 nr. 2010/dk 130-O*.
S. L. M. den Held, K. H. Grootjans en T. van den Broek (2015). *Ontwerpbeheerplan bijzondere natuurwaarden Voornes Duin*. *Ontwerpbeheerplan 2015-2020*. Haskoning Nederland BV.
J. van Hoey Smith (1938). *Belangrijke watervogels op Voornes Duin*. *De Levende Natuur* 43:157.
M. Hoekstein (2008). *Broedvogels van de Vogelpeel op Voornes Duin in 2008*. *Het Zeeuws Alternatief*, Goes.
M. Hoekstein (2012). *Broedvogels van Vogelpeelproject en Panproject op Voornes Duin in 2012*. *Het Zeeuws Alternatief*, Goes.
M. Hoekstein (2015). *Broedvogels van Voornes Duin in 2015*. *Het Zeeuws Alternatief*, Goes.
M. C. M. Klemann (1996). *Broedvogels van de duinen op Voornes Duin en Goeree in 1996*. SOVON-inventarisatierapport 96/10.
SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
M. Klemann (2004). *Broedvogels van Voornes Duin en Quackgors in 2003*. SOVON-inventarisatierapport 2004/03.
SOVON Vogelonderzoek Nederland,

Beek-Ubbergen.
M. Klemann (2010). *Broedvogels van Voornes Duin in 2009*. SOVON-inventarisatierapport 2010/16. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
R.H. Lichthart en N. Slotboom (1980). *Voorne Duin, Beheersrichtlijnen*. Vereniging Natuurmonumenten, intern rapport.
M. Lok (1989). *Op excursie naar het Breede Water*. *Vogels* 9/51: 130-133.
C. M. LOK en L. BAKKER (1988). *Seizoengebonden terreinkeuze van Aalscholver Phalacrocorax carbo op Voornes Duin*. *Limosa* 61:7-12.
J. G. M. Marquenie en A. A. Velthuisen (1984). *Vogels van de duinen en kust van Voornes Duin*. *Het Vogeljaar* 32:181-193.
Ministerie van LNV (2008). *Besluit Natura 2000-gebied Voornes Duin*. *Besluit Natura 2000-gebied Voornes Duin*. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit, Den Haag.
R. Roos (2019). *Bloeiende duinen*. ISBN: 9789082433647. Uitgeverij NatuurMedia.
E. Sandberg (2005). *Delfland - Lepelland: 16 jaar lepelaars; waarnemingen en onderzoek*. *Vogelwacht 'Delft en Omstreken' Delft*.
L. van 't Sant (1934). *De broedvogels van Voornes Duin natuurmonumenten*. *De Levende Natuur* 39:194-198.
L. van 't Sant (1935). *De broedvogels van Voornes Duin natuurmonumenten*. *De Levende Natuur* 39:295.
C. Sipkes (1952). *Voorne. Korte beschrijving van historie, dierenleven, plantengroei, en landschap van de kuststreek van Voornes Duin*. De Torenlaan, Assen.
W. van Steenis (2006) red., 2006. *Voorne Duin - Natuurvisie 2007-2025*. Vereniging Natuurmonumenten regio Zuid-Holland.
SOVON Vogelonderzoek Nederland (2012). *Telgegevens Voornes Duin, 2010*. SOVON Vogelonderzoek Nederland (2018). *Vogelatlas van Nederlandse broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering*. Kosmos. Uitgever: Utrecht/Antwerpen
Vogelbescherming (1928). *Verslagen en Mededeelingen 1924-1928 van de Nederlandsche Vereniging tot Bescherming van Vogels* 99-105.
Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland (1981). *Randstad en Broedvogels*. Tilburg.

Hooibeestje

Verslag van de excursie naar "Ronde Wei" en "Quackjeswater" op 28 mei 1935

Dagen, ja wekenlang, had Mei ons teleurgesteld en onze kolenrekening opgedreven. En ofschoon de wolkenluchten mooi waren, verlangden we voor onze excursie naar wat koesterende zon. Vrijdag warempel had een Meizonnetje de aarde al gestoofd en Zaterdag was het uitgezocht wandelweer, niet te koud en niet te warm: "Te juiste milieu". Door de groene tunneltjes van de Ronde Wei trekken we duinwaarts, onderweg bewonderend addertong en salomonszegel, hele toefen. De Koepelberg verschaft ons een werkelijk "belvedere" een algemeen overzicht: golvend duinterrein met het zilverig trillend Haringvliet als achtergrond en de eeuwige wisselende zee: "usplendit tremulo sub lumine pontus". Met onze kijkers vangen we een paar zwierende

buizerds en zelfs zonnebadende zeehonden "bain mixte" voorzeker! Deductief te werk gaande, dalen we af: de feestbouquetten van meidoorn en de trossen van de berberis bloeien volop. In een duister verscholen moerasje groeit de waterklaver. Hoe rijk is toch dit gebied en hoe vol variatie: in bonte rij zagen we de wesp orchis, de keverorchis, de Maculata, hondskruid, guichelheil, goudkruid, muurpeper, ajuga reptans oftewel senegroen (sene betekent oorspronkelijk algemeen, altijd: altijd groen dus) de kievitsbloem, penningkruid, zilverschoon, tormentil en zowaar de bossalomonszegel, meer dan een halve meter hoog. Als extraatje mochten we het nest van een staartmeesje bewonderen, fijngebouwd in de gaffel van een vlierstruik, donzigwarm en water-

proof! Verderop heeft de slobeend, de spatula, haar crème eieren (geen Droste!) zorgvuldig gedekt. Op een helling bij "de Kwak" noodt de leider tot rust, dewelke echter productief gemaakt wordt door het bekijken van artistieke landschaps- en vogelopnamen welke W. K. Steffen uit Hellevoetsluis met geduld en "kijk erop" vervaardigde. In een groote boog keren we weer naar ons punt van uitgang terug, telkens toch weer opnieuw verrukt over wat de natuur biedt aan wie met open oog tot haar komt. Tot slot is zeker wel een woord van dank op z'n plaats aan den voorzitter en de gids, die de weetgierigen met zoveel bereidwilligheid, zelfs ongevraagd, en deskundigheid te woord stonden.

Tot de volgende maal! Ms.

De jubileumvlinder

Door Willem Prins – coördinator
Insecten Werkgroep

Ook al schrijf ik regelmatig stukjes voor "In de Branding", gebaseerd op mijn interesse voor de natuur, met een getal kan ik niet uit de voeten ... dus ook niet met 90. Persoonlijk heb ik niks met dat cijfer, misschien als streefleef tijd? Normaal ga je ervoor, maar juist nu met die coronapandemie....? Als je slechts 20 jaar deel uitgemaakt hebt van deze natuurclub, zoals ik, dan kan je niet zover terugkijken. Er is in mijn korte tijd als lid wel veel veranderd, zo ben ik door omstandigheden overgestapt van vogels op dagvlinders en libellen. Niet geheel overgestapt, want vogels blijven mij boeien, vooral als het voorjaarsconcert klinkt en sommigen soorten vol met hormonen hun kleur en balts tonen!

Omdat ik de insectenwerkgroep als coördinator vertegenwoordig, moet mijn aandeel over insecten gaan en vlinders of libellen in 't bijzonder. Interessante geluiden maken insecten niet, of het moet het knagen aan onbehandeld hout zijn, veroorzaakt door larven van de boktorren. Mooi zijn ze wel meestal. Wat is dan je keuze, eh ja daar vraag je zowat?

"Denk dan aan vlinder of libel nr. 90 uit een natuurgids", werd er nog bij gezegd als advies. Maar ja dan moet je wel een gids hebben die vlinders of libellen nummert, die ontbreekt dus.

Plaat nr. 90 uit de "De nieuwe vlindergids" van Tirion Natuur' dan?

Gelukkig, een vlinder met een oer Hollandse naam, het hooibeestje (Coenonympha pamphilus)!

De oorsprong van beide namen, Nederlands en Latijn, zijn me niet bekend. Wel dat Pamphilus een beroemde schilder was die in de 4e eeuw leefde. Zou hij deze kleine beauty op één van zijn werken hebben geschilderd? Dat zou zo maar kunnen, want het is een plaatje van een vlinder(tje).

Het zou me niks verbazen dat het zijn Nederlandse naam te danken heeft aan de 2e periode dat het vlindertje vliegt, namelijk in augustus de hooimaand.

De eerste generatie vliegt ergens vanaf mei tot begin juni. Echter, deze eerste generatie vliegt minder talrijk, omdat ze als bijna volwassen rups de winter moet zien door te komen. De tweede generatie, met de rupsfase in de zomer, heeft een veel grotere overlevingskans en wordt dus vaker waargenomen.

Zijn familienaam, Coenonympha, herbergt in Europa nog 15 soorten en zijn alle even klein en mooi.

Nederland is slecht bedeed, want slechts 2 familieleden uit de Coenonympha-clan hebben een Nederlands kenteken; het hooibeestje en het veenhooibeestje. De eerste komt in Nederland zowat overal voor, maar voor het veenhooibeestje moet je op vakantie naar Drenthe en het staat donkerrood op de rode lijst van bedreigde soorten. Eind juni naar Drenthe dus en boven Emmen in de veenkolonies, want 't vliegt maar met één generatie per jaar en de vliegplekken zijn schaars.

Het 'gewone' hooibeestje is minder plaatsgebonden en prefereert een schraal tot zwak voedselrijk stuk vegetatie, waar vooral beemd-, reuk-, zwenk- en struisgras staat, met voldoende nectaraanbod. Daardoor is dit magnifieke vlindertje in zowat heel Nederland te vinden. Ook op duingraslandjes op de kop van Voorne of open stukken op de Landtong van Rozenburg, maar ook bermen en schrale dijkhellingen zijn hun terrein.

Het is een goede graadmeter voor de gesteldheid van het terrein. Op akkers, egaal groene weides of frequent gemaaide gazons ... nee, sorry ... daar ontbreken ze. Zodra bermen, gazons en andere stukjes groen, gefaseerd worden gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd, stijgt de kans op hun aanwezigheid met het jaar. Met vlinders moet je geduld hebben.

Het dwergformaat van het hooibeestje en de egaal oranje tint op de vleugeltjes leidt met de "GISS" (General Impression of Shape and Size) tot snelle determinatie in het veld. Ook zijn doen en laten in het open veld geeft snel duidelijkheid naast zijn/haar "GISS". Bij een stevige bries gaat het zitten en klapt om, zodat er veel zon op valt en de wind weinig vat heeft op de vleugels. Naast het innemen van brandstof, in de vorm van nectar, is het dappere vliegertje vaak, of aan 't patrouilleren (m) om zijn territorium te verdedigen, of is ergens strategisch neergestreken om met opgevouwen vleugels een partner(v) te lokken met zijn feromonen. Deze 'vlinderparfum' werkt uitstekend, enkele moleculen zijn al genoeg. Met de antennes op de kop en receptoren in de voorpoten, worden deze moleculen gedetecteerd door de vrouwtjes en hoe hoger de concentratie hoe dichter bij hun doel.

Bij slecht weer en verstoring gaat het hooibeestje laag in de vegetatie zitten, klappen de vleugels dicht en de voorvleugels schuiven achter de achtereivleugels, zodat ze met de schutkleur van de onderzijde van de achtereivleugels volledig in de vegetatie opgaan. Hun lichaam en onderzijde van de achtereivleugels is flink behaard en groengrijs gemêleerd. Als je hun landingsplek niet vastlegt op het netvlies, dan zijn ze niet meer terug te vinden (100% mimicry). Nu nog even over die naam hooibeestje, ik zou het liever anders gezien hebben. Vooral "beestje" heeft een nogal negatieve connotatie, alsof het zich misdraagt in de natuur. Wat dacht je van "oranjeboven oogje", daar zit tenminste nog iets feestelijks in, koninklijk bijna!

Past ook beter bij dit jubileum. Gefeliciteerd en op naar de honderd!

Topografie 1930

Deze kaart is samengesteld uit historische topografische kaarten van de site Topotijdreis.nl - Het geeft onze regio weer in 1930. © CC-BY Kadaster2020

Kast 90

Door: Eveline van der Jagt

Ieder jaar controleert de Uilenwerkgroep van de KNNV de activiteiten in de nestkasten op Voorne-Putten. Omdat de meeste nestkasten op boerenerven hangen maken we normaal gesproken een afspraak met de bewoners van de locatie, binden we de ladder op de auto en rijden we van Oostvoorne naar Hekelingen en alles ertussen. Van de ruim honderd nestkasten op het eiland is er één locatie waar een bezoek anders verloopt dan we gewend zijn. Op een eilandje in het Brielse Meer hangt kast nummer 90. Om hier te kunnen controleren wordt er van tevoren overlegd met Staatsbosbeheer en gaat de ladder op de boot in plaats van op de auto. Inmiddels hangen er op dit eilandje nestkasten zowel binnen in een schuur als buiten aan een boom en waren deze tijdens de nestkastcontrole van 2019 allebei bezet! Ook het jaar daarvoor was het een succesvolle broedlocatie. Nog even geduld en dan weten we of de kerkuilen in 2020 de kasten weer weten te vinden.

Kerkuilen ringen bij kast 90

90

Vogel nummer 90

Door: Tom van Wanum

Wanneer je de ANWB Vogelgids van Europa openslaat en je gaat al plaatjes tellend door het boek op zoek naar de 90e vogel die beschreven wordt, kom je uit bij de *Podiceps nigricollis*.

Zoeken naar de verklaring voor deze naam is een heerlijke zoektocht met allerlei onverwachte zijwegen.

Zo is *Podiceps* een gewijzigde versie van *Podicipes*, dat weer een samentrekking is van de Latijnse woorden *podex*, dat aars, en *pes* dat voet of poot betekent, oftewel een aarspoot.

Een beetje vogelaar denkt nu al gelijk aan een beest uit de futenfamilie, want bij die vogels zijn de poten ver naar achteren geplaatst waardoor ze goed kunnen zwemen maar minder presteren bij het lopen. Bekijk ook de opgezette futensoorten in de vitrine in het Bezoekerscentrum maar eens.

In 1240 wordt er al geschreven over vogels die "pedes habent in cauda", oftewel poten in de staart hebben en in 1555 beschrijft Gesner de "Hollandi Arsevoet" die we tegenwoordig dodaars noemen. Hoe het oorspronkelijke *Podicipes* is gewijzigd in *Podiceps* zal altijd een raadsel blijven. Linnaeus schrijft in 1789, tijdens een college dat hij bijwoont, "har fötterna i stjärten, som alla *Podicipes*", 'heeft de poten in de staart, zoals alle *Podicipes*'. Er wordt wel gezegd dat *Podiceps* een fout was, maar duidelijk is dat niet.

Als je *Podiceps* trouwens op een andere wijze vertaalt schijnt het aarskop te betekenen.

Dus voor het beestje is het maar goed dat iemand zich ooit vergist heeft.

Dan de tweede naam van deze vogel: *nigricollis*.

Het eerste deel is een afgeleide van *nigra*, dus zwart en het tweede deel, *collis*, betekent heuvel. Daar kunnen we niet zo heel veel mee maar *collis* is waarschijnlijk een afgeleide van *collum*, dat "nek" betekent, en dan zijn we weer een heel stuk verder.

We komen dan bij een fuut met een zwarte nek, en die noemen wij: ... de geoorde fuut! De tekening in het vogelgidsje van de geoorde fuut is werkelijk een plaatje. Dat rode oogje spat je van het papier tegemoet en dat in combinatie met het zwart van de nek en het voorhoofd is een zeer geslaagde combinatie. Trouwens zwart en rood doen het in het dierenrijk meestal erg goed, denk maar aan de roodborsttapuit, de zwarte specht, de atalanta en de scholekster. Deze twee kleuren zijn dan vaak in combinatie met wit waardoor het contrast nog mooier wordt.

De geoorde fuut is best een bijzonder fuutje.

Tot 1980 broedden er enkele tientallen paartjes in Nederland en dan vooral in de vennen van Drenthe en Noord-Brabant. Vanaf 1980 namen de aantallen toe tot enkele honderden paren maar vanaf 2000 stagneert die toename. Nu broeden de geoorde futen met wisselende aantallen in heel Nederland, maar nog wel met de nadruk op de vennen waar minstens de helft van de paren broedt. Ze broeden daar meestal in gezelschap van de kokmeeuwen waar ze gebruik maken van de bescherming die de kokmeeuwen bieden tegen rovers. De aantallen schommelen nogal en dat wordt veroorzaakt door droogte of juist veel regen. In de beste jaren broedden er zo'n 500 paar en dat is voor West-Europa een fors aantal. Dichtbij huis waren de geoorde futen altijd mooi te zien op het Breede Water.

Na de broedtijd verlaten ze de broedgebieden en verzamelen ze zich op het grote water zoals het Grevelingenmeer om daar te ruïen. Er zijn jaren dat er wel 8000 geoorde futen op het Grevelingenmeer zitten en dat zijn dus niet allemaal Nederlandse vogels.

Zo veel geoorde futen bij elkaar is uniek in West-Europa.

Bronnen: ANWB Vogelgids van Europa, Wikipedia, Sovon

Geoorde fuut

Wat gebeurde er nog meer in 1930

Door Marianne op den Dries

Op 19 maart 1930 werd de afdeling Brielle van de Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging opgericht.

Getuige deze editie van In de Branding is dit een, voor ons, zeer belangrijke gebeurtenis geweest.

Tijdens de redactievergadering waar wij het over dit jubileumnummer hadden, leek het ons ook interessant om uit te zoeken wat er nog meer gebeurde in dat jaar.

Na een kleine zoektocht op internet kwam ik een aantal gebeurtenissen tegen. De één is natuurlijk wel een iets belangrijker dan de ander.

Uit deze lijst heb ik een selectie gemaakt, zodat er een kleine indruk van dat jaar gekregen kan worden:

- januari 1930: De eerste Mickey Mouse-strip wordt uitgebracht
- januari 1930: De eerste frietkraam in Nederland wordt geopend in Eindhoven
- februari 1930: De 9e planeet van ons zonnestelsel wordt ontdekt, namelijk Pluto
- april 1930: In Rotterdam vindt de eerste bloedtransfusie van Nederland plaats
- juli 1930: Het allereerste Wereldkampioenschap voetbal begint in Uruguay. Dit kampioenschap wordt gewonnen door gastland Uruguay.
- juli 1930: de laatste paardentram van Nederland (tussen Makkum en Harkezijl) wordt vervangen door een busdienst
- augustus 1930: De wet op de kinderbijslag wordt ingevoerd
- oktober 1930: Eerste werelddierendag

Paardentram Makkum 1930

Zoals blijkt uit het bovenstaande lijstje zijn er een aantal interessante gebeurtenissen geweest in 1930, maar voor ons kan er natuurlijk maar één op de hoogste plaats staan: de oprichting van onze vereniging!

Bron: <https://nl.wikipedia.org/wiki/1930>

Het wel en wee van steenloper CJK

Door: Nelly van Brederode

Op 14 oktober 2008 werd door de auteur in de Hazepolder achter de Hondsbossche- en Pettemer Zeewering (HBP) nabij Petten een jonge steenloper gevangen en voorzien van een kleurring met daarop code CJK.

Deze vangst was onderdeel van een langlopend ringproject van steenlopers dat begon in 2000. In de beginjaren werden alleen metalen ringen van het VT (Vogeltrekstation) gebruikt, maar vanaf eind 2006 werden ook kleurmerken gebruikt, allen aan de rechter poot, met aan het onderbeen de metalen ring met daarboven een gele ring en aan het bovenbeen een gele vlag met daarop de inscriptie.

CJK is tot februari 2020 70 keer teruggemeld.

was, bij terugmelding in 2017, 21 jaar en was geringd in Groot-Brittannië (*Euring Longevity List 2017*; <https://euring.org/data-and-codes/longevity-list>).

Plaatstrouw

(info: vogeltrekAtlas ⇒ hoofdpagina ⇒ kaart ⇒ overwinteraars)

Uit de terugmeldingen van CJK blijkt al direct de plaatstrouw van deze steenloper. CJK wordt sinds het seizoen 2012-2013 regelmatig als overwinteraar gemeld in de buitenhaven van Stellendam. In de herfst en in het voorjaar werd hij gezien aan de HBP. Hierin is in 2015 verandering gekomen nadat de habitat van de HBP dramatisch is veranderd doordat de basaldijk en strek-

Afbeelding 1. Steenloper met gele codevlag met inscriptie CJK op 11 januari 2020 in buitenhaven van Stellendam op Goeree-Overflakkee. De zwarte verf van de code is vervaagd, maar de inscriptie is nog zichtbaar. Foto: George Tanis.

In dit artikel zullen we aan de hand van de terugmeldingen van CJK nagaan wat we kunnen zeggen over het wel en wee van deze steenloper o.a. over de leeftijd en over de verblijfsgebieden en daarmee mogelijk ook over de populatie waartoe deze steenloper behoort. Hierbij wordt verwezen naar de site van het Vogeltrekstation (<http://vogeltrekAtlas.nl>). Per paragraaf wordt aangegeven of en waar de informatie op deze site kan worden gevonden.

Leeftijd

(info: vogeltrekAtlas ⇒ hoofdpagina ⇒ doorzoek statistieken ⇒ leeftijd).

Van veel jonge steenlopers wordt niets meer vernomen. De sterfte onder jonge vogels is, zoals bij vele soorten, hoog. Maar na overleving van de eerste 1 à 2 jaar kan een steenloper een relatief hoge leeftijd bereiken. CJK heeft zijn eerste winters overleefd en is sindsdien regelmatig door veel waarnemers gezien. Hij is inmiddels 11 jaar en dat is al een heel eind op weg naar de hoogste waargenomen leeftijd van 18 jaar van in Nederland geringde steenlopers. De oudste in Europa geringde steenloper

dammen, in het kader van kustverdediging, door zandsuppletie zijn bedekt met een zandstrand en een stuifdijk. Sindsdien wordt CJK een enkele keer kortstondig aan de kust van Noord-Holland gezien maar soms ook direct al in Stellendam. In alle gevallen is hij gezien op het basalt van dijken of strekdammen.

Plaatstrouw van overwinterende steenlopers is een bekend fenomeen. Uit de kleuringwaarnemingen wordt nu steeds duidelijker dat plaatstrouw ook kan gelden voor de stopover gebieden in voor- en najaar in de periode dat steenlopers opvetten en ruïen.

Broedgebied

(info: vogeltrekAtlas ⇒ hoofdpagina ⇒ kaart ⇒ broedvogels).

Helaas zijn er geen waarnemingen van CJK uit het broedgebied. Steenlopers die in Nederland verblijven, broeden van NO-Canada en Groenland tot Scandinavië en NW-Rusland (*Delany et al. 2009*; *Sovon 2018*). De broedvogels uit NO-Canada en Groenland overwinteren in het algemeen langs de kusten van West-Europa inclusief Nederland. De steenlopers uit Fenno-Scan-

dinavië en NW-Rusland trekken hier in voor- en najaar door om in Afrika te overwinteren, de meeste in West-Afrika.

Alhoewel er enige overlap is tussen de overwinteringsgebieden van beide populaties, is het meest waarschijnlijk dat CJK tot de populatie behoort die in NO-Canada of op Groenland broedt. Helaas zijn terugmeldingen uit de broedgebieden zeldzaam. Bij sommige vogelsoorten, bijvoorbeeld de bontbekplevier, is er een grootteverschil tussen verschillende populaties. Meetgegevens van vleugel, kop of poot kunnen dan informatie geven over de populatie waartoe een steltloper behoort. Dit geldt helaas niet voor steenlopers (Engelmoer & Roselaar 1998).

Stopover

Zoals gezegd verblijft CJK in de winter bij Stellendam en tot 2015 in voor- en najaar aan de HBP. De HBP vervulde tot 2015 behalve voor overwinterende steenlopers ook een belangrijke rol voor steenlopers op weg van en naar hun broedgebieden (van Brederode 2008). Meestal wordt daarbij gedacht aan vogels die een lange afstand hebben afgelegd of nog moeten afleggen, bijvoorbeeld vogels die in West-Afrika overwinteren en in Noord-Scandinavië broeden. Uit de gegevens van CJK blijkt dat steenlopers ook een korte afstand kunnen afleggen tussen hun overwinteringsgebied en een stopover zowel in voor- als najaar. Aan dit patroon lijkt dus vanaf de zandsuppletie in 2015 een einde gekomen. Of en welke stopovers CJK sindsdien gebruikt is niet overtuigend uit de terugmeldingen af te leiden. In de herfst van 2018 is hij in ieder geval direct doorgevlogen naar Stellendam.

Dankwoord

Met dank aan alle waarnemers en fotografen.

Literatuur

Brederode N.E. van 2008. *De Hondsbossche Zeewering een bedreigd bolwerk voor Steenlopers*. Limosa 28: 62-67.
 Delany S., Scott D., Dodman T., & Stroud D. (eds). 2009. *An Atlas of Wader Populations in Africa and Western Eurasia*. Wetlands International, Wageningen The Netherlands.
 Engelmoer M. & Roselaar C.S. 1998. *Geographical variation in waders*. Kluwer Academic Publishers, The Netherlands.
 Kraker K. de. 2019. *Steenloper*. Sterna 2019, nr. 3-4: 48.
 Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. *Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering*. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

seizoen	herfst			winter				voorjaar			broedseizoen	
	aug	sept	okt	nov	dec	jan	febr	mrt	apr	mei	juni	juli
08-09	HBP			HBP					HBP			
09-10	HBP	HBP						HBP				
10-11		HBP	HBP				BD	HBP	HBP			
11-12	HBP		HBP									
12-13	HBP	HBP		ST				ST	HBP	HBP		
13-14	HBP	HBP			ST				HBP	HBP		
14-15	HBP		HBP	ST				ST				
15-16					ST	ST	ST					
16-17					ST							
17-18		CO		ST	ST							
18-19	ST	ST					ST					
19-20	DH				ST	ST	ST					

Tabel 1. Overzicht van de terugmeldingen van steenloper CJK per maand gedurende de seizoenen 2008/2009 tot 2019/2020. Een seizoen duurt van augustus tot juni. Vanaf het voorjaar van 2015 is de habitat van de HBP veranderd in een zandstrand (dit is met arcering aangegeven).

Van januari 2015 tot februari 2016 is de Hondsbossche en Pettemer Zeewering vanwege kustversterking zandsuppletie veranderd van een dijk met een basaltglooiing en basalt strekdammen in een zandstrand met een aangrenzende stuifdijk. HBP=Hondsbossche en Pettemerzeewering, BD=Brouwersdam, ST=Stellendam, CO= Strand Callantsoog, DH=Den Helder zeewering.

Steenloper

Een verrassende nummer 90 – de Japanse duizendknoop

Door Hanneke de Haan

Menige gemeente, grondbeheerder of -eigenaar en natuurorganisatie in Nederland heeft zijn tanden gezet in de bestrijding van de Japanse duizendknoop (*Fallopia japonica*). Zo ook op Voorne. We vinden in Voorne Duin onder meer geïnvasioneerde stukken in de omgeving van het kampeerterrein van het ZHL en op het Kabouterveld.

De meeste van ons kennen 'm: de eens met open armen ontvangen gast die ontsnapte uit onze tuinen en zich inmiddels behoorlijk onbeschoft en destructief gedraagt. Hij verspreidt zich snel, verdringt daarbij inheemse flora en brengt schade toe aan bouwwerken, wegen, kabels en rioolbuizen (1). Na de winter onder de grond te hebben overleefd, laat hij vanaf de lente zijn getier weer welig zien. De scheuten schieten de grond uit, mals en sappig. De stengel wordt daarna steeds steviger, zodat het zijn uiteindelijke lengte (tot wel 3 meter) kan dragen. De plant heeft -na een paarsrode start- grote heldergroene, linde-achtige bladeren: een driehoekig tot rond bladvorm, een toegespitste punt en een vrijwel rechte bladvoet. De plant vormt struikachtige groepen van groen, die in omvang variëren van een paar vierkante meter tot enkele tientallen vierkante meters. Men werkt aan het ontwikkelen van een succesvolle aanpak van deze invasieve exoot. Onder andere door stichting Probos te Wageningen wordt onderzoek gedaan naar een combi-aanpak: de Japanse bladvlo (*Aphalara itadori*) en de schimmel *Mycosphaerella polygoni-cuspidati* laten in laboratorium zien dat ze het bladweefsel kunnen doen afsterven. Op dit moment vindt onderzoek plaats naar de effectiviteit bij planten buiten het lab, in kassen (2).

Tot deze methode effectief blijkt kunnen wij, als genieters van wat groeit en bloeit, als wandelaars, iets toevoegen aan de strijd. Een druppel op de gloeiende plaat, maar een bijdrage niettemin: zet je tanden er eens in!

De plant is namelijk te vinden op pagina 90 van het boek 'Eetbare Wilde Planten'. Waar veel van de eetbare flora in Nederland

Japanse duizendknoop - 'gepelde' scheut: de scheut laat zich makkelijk met de hand schillen

vanwege smaak- en textuurbeleving en verzamelmoeite geïnclassificeerd kan worden als overlevingsvoer, laat de Japanse duizendknoop zich meer op culinair gebied gelden. Hij toont zich een makkelijk te verzamelen groente die ook tot zoete gerechten te verwerken is.

De jonge scheuten en de jongste delen van de wat (niet té) oudere plant laten zich makkelijk rauw eten. Haal hiervoor de schors eraf. Een zure, frisse, licht aarde-achtige smaak met een knapperige bite. Een verrassende toevoeging aan een salade, een verfrissend knabbeltje tijdens je wandeling of als onderdeel van een warme maaltijd. Dezelfde oogst kan dus ook (kort tot wat langer) gekookt of gewokt worden. Laat hiervoor de schors zitten. Gekookt doet de smaak aan neef rabarber denken; Japanse duizendknoop is iets zachter. Het laat zich net als rabarber verwerken tot jam of taartvulling. Kort gekookt is het licht knapperig en heeft een ietwat slijmerige binnenkant. Langer gekookt wordt het moes. Het blad eten we niet.

De scheut laat zich makkelijk met de hand schillen

We moeten er vanaf. Zonder twijfel. We zijn ermee bezig. Maar pak tot die tijd je kans om eens op een stukje te knabbelen! Probeer het, er staat genoeg!

Nota bene: was de plant voor gebruik en verzamel bij voorkeur vanaf 50 cm boven de grond (urine, vossenlintworm). Wees oplettend en onderzoekend voor wat betreft de inzet van de biologische vijanden in de toekomst. Die zullen lastiger te verteren zijn.

Mocht je geïnspireerd geraakt zijn om te gaan verzamelen, let dan op! Gooi verzameld materiaal of restjes niet bij het groenafval of buiten op de grond! Als je deze regels niet in acht neemt help je de plant zich te verspreiden.

Bronnen:

1. Wageningen University & Research (z.d.). *Japanse duizendknoop – Wat kun je eraan doen? Geraadpleegd van <https://wur.nl/nl/artikel/Japanse-duizendknoop-Wat-kun-je-eraan-doen.htm>*
2. Quekel, S. (12 december 2019). *Mogelijke oplossing in strijd tegen Japanse plant die Nederland al jaren teistert. Geraadpleegd van <https://ad.nl/binnenland/mogelijke-oplossing-in-strijd-tegen-japanse-plant-die-Nederland-al-jaren-teistert-a0e25e38/>*
3. Fleishhauer, S.G., Guthmann, J. en Spiegelberger, R. (2007). *Eetbare Wilde Planten, 200 soorten herkennen en gebruiken. Workum: Schildpad boeken.*

90

Japanse duizendknoop

De wilde eend *Anas platyrhynchos* ± 58 cm

door Gerda Hos

Sinds jaren hebben wij een paartje wilde eenden in de vijver. Elk voorjaar wachten Mari en ik in spanning af of de woerd weer terugkeert in Tinte. Meestal is het zo rond half februari dat de woerd met een grote plons in de vijver landt. Maar dit jaar hebben we hem helaas nog steeds niet gezien en het loopt toch al tegen het eind van de maand. Wij vrezen dan ook met grote vreze, want het gaat niet zo goed met deze zwemeenden. Dit jaar is door de Vogelbescherming uitgeroepen tot "jaar van de wilde eend" om ze extra aandacht te geven. En dat is meer dan nodig, want hun aantal is sinds de jaren negentig met maar liefst 30% afgenomen. En dat is ronduit zorgelijk. Want wie heeft er in zijn jonge jaren niet de eendjes gevoerd. Zo'n jeugdherinnering wil toch niemand kwijtraken. Vaak was dit tevens ook de eerste kennismaking met de natuur.

De woerd met zijn prachtig donkergroene kop, witte ring om de hals, bruine borst, grijs-bruinachtig lichaam en uniek krulletje aan de zwarte staart en het bruin gevlekte vrouwtje zijn overal te vinden waar water is. De paarvorming heeft vaak al in de late herfst plaatsgevonden en in de sloten vind je overal al paartjes en een enkel vrijgezel mannetje. Zelf heb ik de indruk dat er momenteel meer mannetjes zijn dan vrouwtjes. Het vrouwtje is erg geëmancipeerd,

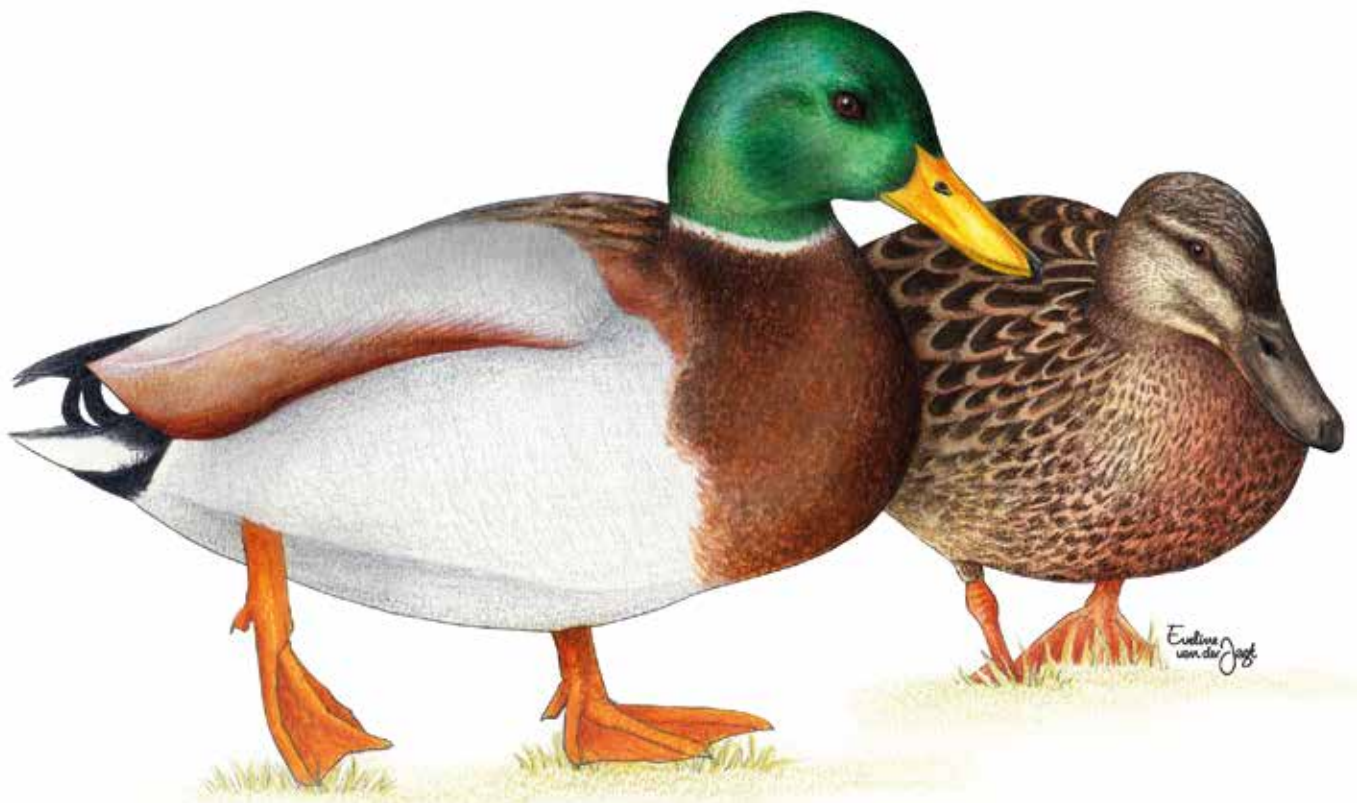
want zij kiest het mannetje. Hiertoe zwemt ze snel met gestrekte nek, plat gehouden lichaam en knikkende kop tussen een groep leuke woerden door. Alle mannetjes worden nu macho's en gaan drinken, poetsen, schudden en knorren. Ja, de hormonen gieren door hun lichaam.

Het vrouwtje kiest een leuke partner en samen verlaten ze de groep. De uitverkoren woerd zorgt er wel voor dat er geen andere geïnteresseerde mannetjes volgen. Dat lukt niet altijd en soms wordt een vrouwtje belaagd c.q. gedekt door meerdere mannetjes. Soms heeft dit zelfs de dood tot gevolg, want het mannetje grijpt tijdens de paring het vrouwtje bij de kop waardoor ze grotendeels onder water komt te liggen. Dat houdt ze één keer vol, maar niet meerdere keren. Maar goed, dat gebeurt gelukkig niet met ons paartje zullen we maar zeggen en vanaf de verkering wordt er veel gevrijd, maar er vindt nog geen bevruchting plaats. Anders zouden we midden in de winter al jonge eendjes hebben en die overleven dat niet.

Tussen februari en augustus (afhankelijk van het weer) legt het vrouwtje 10 tot 12 groene eieren in een ondiepe kuil van gras/bladeren/veren/dons op de grond tussen hoog gras, onder een struik of in een knotwilg. Maar altijd in de buurt van water!

Het vrouwtje staat er na de paring helemaal alleen voor. Zij bouwt het nest, legt elke dag een ei, broedt 24-32 dagen en draagt de zorg voor de pullen. Een niet geringe taak en ik krijg steeds meer bewondering voor de eend. Als alle jongen uit het ei gekropen zijn worden ze door moeder eend naar water geleid waar ze aan de oppervlakte zelfstandig eten (insecten en andere diertjes) moeten zien te vinden. Moeder probeert ze tegen vijanden (reiger, snoek, rat, vos, roofvogel, kraai, wezel, kat etc.) te beschermen maar dat lukt maar zelden. De meeste pullen overleven de eerste weken helaas niet. Ook het gebrek aan insecten en kleine diertjes kan de oorzaak zijn van de achteruitgang. Volwassen eenden wroeten in de modder van een sloot naar eetbare dingen, zoals waterplanten, zaden, insecten en larven.

Volgens Nico de Haan trekken de volwassen eenden in het donker de polder in om te eten. Het zijn dus nachtactieve dieren. Overdag lummelen ze wat in het water of zitten te dutten op de kant van een sloot. Weer iets geleerd! Na het broedseizoen, na 2 à 3 legsels, begint de rui en lijken alle mannetjes verdwenen. Ze zien er nu namelijk net zo uit als de vrouwtjes. Je kunt ze alleen nog aan de kleur van de snavel herkennen. De snavel van een woerd is geel/groen, terwijl de snavel van het vrouwtje

bruin/oranje met zwart is. Ook herken je ze aan het geluid. Het vrouwtje kwaakt er lustig op los, terwijl het mannetje zachte pruttel kwaak geluidjes maakt. Daar moet je maar eens op letten als je langs een sloot loopt. Soms zie je ook anders gekleurde eenden rondzwemmen.

De wilde eend is de voorouder van de "tamme" eend, die gehouden werd/wordt voor de eieren en het vlees. De wilde eend paart echter net zo makkelijk met een ontsnapte tamme eend als met een soortgenoot. Hierdoor komen er veel gemengde eenden voor. Tussen 15 augustus en 31 januari mag er op eenden gejaagd worden en jagers zien in deze "vreemdelingen" vaak een lekker maaltje.

Overleven eenden al deze gevaren dan kunnen ze wel heel oud worden. De oudst bekende wilde eend is zelfs 29 jaar geworden. Al met al een goede reden om nog zuiniger op deze fraaie watervogel te zijn, zodat onze kleinkinderen en alle generaties daarna ook nog eendjes kunnen gaan voeren.

En Mari en ik blijven voorlopig hopen dat "onze" woerd ook dit jaar nog terug zal keren naar onze vijver. Want je gaat je toch hechten aan zo'n beestje!

Zwartkop vrouw (l) en man

Nr. 90 de zwartkop

Door Hans en Marianne op den Dries

Op verzoek van de redactie van "In de Branding" hebben wij nagedacht over hoe wij bij zouden kunnen dragen aan het jubileumnummer.

In 2019 hebben wij, als ringgroep Voorne-Putten, op het Parnassiavlak 504 vogels geringd en 94 vogels teruggevangen. Dit gebeurt in het kader van wetenschappelijk onderzoek, waarvoor ook een ringvergunning is afgegeven door het Vogeltrekstation te Arnhem.

In het kader van de 90-jarige bestaan van de KNNV Afd. Voorne hebben wij de 90ste vogel die we dat jaar een ring om hebben gedaan opgezocht om nader toe te lichten.

Na wat uitzoekwerk bleek dat de 90ste vogel van 2019 een zwartkop was. We hebben deze vogel op 8 augustus 2019, omstreeks 09:00 uur gevangen, geringd, gewogen, opgemeten en natuurlijk weer vrijgelaten. Het nummer van de ring die wij deze vogel omgedaan hebben is V...708343.

Het betrof een mannetje zwartkop waarvan de leeftijd moeilijk te bepalen was. Van daar dat in onze aantekeningen de term volgroeid staat. Volgroeid wil zeggen dat het geen juveniel kleed meer betreft, maar dat verdere leeftijdsbepaling niet mogelijk is.

De vleugellengte van deze zwartkop was 72 mm, het gewicht 19 gram en de vogel had geen rui in de lichaamsveren of vet. De ring wordt doorgaans op de rechterpoot (onderbeen, ook tarsus genoemd) aangebracht.

In het geval van een zwartkop is de ringmaat 2,8 millimeter in doorsnee. Een enthousiaste bezoeker tijdens één van onze ringsessies heeft in een laboratorium een dergelijke ring gewogen en meldde dat het gewicht van zo'n ringetje rond de 0,05 gram bedroeg, dat is dus ongeveer 0,26%

van het vogelgewicht. Deze bijna gewichtsloze ring wordt zo strak mogelijk dichtgeknepen, zodat bij terugvangst het net niet in de ring terecht komt.

De zwartkop is een algemene broedvogel van Nederland en zeker ook van Voorne. Het is een middelgrote zangvogel. Het mannetje is grijsachtig en heeft een zwart petje. Het vrouwtje daar-en-tegen is grijsbruin met een bruin petje. Bij jonge vogels van deze soort is het petje van beide geslachten roestbruin. Pas na de eerste kopruï kan definitief gezien worden of het een mannetje of een vrouwtje is. Deze rui is pas in het najaar.

De leeftijdsverwachting van zwartkoppen is (voor zover bekend door ringonderzoek) maximaal 6 jaar, maar de meeste zullen hooguit enkele jaren oud worden. Vele zullen in het eerste of tweede levensjaar al gepakt zijn door roofvogels, andere predatoren of door (illegale) vangst in zuidelijke landen. Deze vangsten kunnen dan te maken hebben met bijvoorbeeld vogelhandel of de menukaart van het betreffende land.

Wij vangen elk jaar een redelijk aantal zwartkoppen, zo tussen de 25 en de 60 exemplaren, waarvan gemiddeld 10% een terugvangst betreft. Een enkele wordt bij ons in het voorjaar gevangen en de meeste tijdens de najaarstrek.

Al met al is de zwartkop dus een algemeen bekende vogel, die niet alleen bij ons, maar ook bij de meeste ringlocaties een veel gevangen vogel is.

Van en over de werkgroepen

• Vogels

Nieuws van de Vogelwerkgroep

Door Peter Vermaas

Normaal gesproken staat in deze rubriek een opsomming van activiteiten die de vogelwerkgroep gezamenlijk organiseert en uitvoert. Op dit moment valt er helaas weinig te voorspellen wat er binnenkort wel of niet kan doorgaan. Als de kopij voor deze editie wordt ingeleverd zitten we nog midden in de periode van de coronacrisis. Nou ja ... midden ... zelfs dat weten we niet. We kunnen alleen maar hopen dat het virus zich niet verder verspreidt en dat de persoonlijke gevolgen voor ieder van ons en voor onze familie en kennissen beperkt blijven.

Excursies gaan niet door, cursussen worden geschrapt of uitgesteld. Woensdagtellers hebben hun activiteiten gestaakt. De zeetrekters zitten niet meer samen op hun post. Enzovoort, enzovoort.

De vergaderingen van de vogelwerkgroep hebben sinds maart geen doorgang gevonden. Wanneer er weer iets van de geplande activiteiten gaat plaatsvinden is op dit moment volkomen onduidelijk. Zouden we na de zomervakantie weer allemaal ons normale leven opgepakt hebben? Ik hoop het wel.

De Sovon-presentatie die we in maart in de planning hadden over de resultaten van "2019 - het jaar van de Wulp" is verplaatst naar de eerste VWG-vergadering na de zomervakantie op 18 september. Verder zijn we hard bezig om voor de andere vergaderingen een aantrekkelijk programma samen te stellen. In november komt er een lezing over Natura 2000 gebieden en in december gaan we het hebben over invasieve exoten. De vergaderdata die voor het volgende seizoen zijn gepland, staan op: 18/9, 16/10, 13/11, 11/12, 8/1, 12/2, 12/3, 9/4 en 11/6. Via de nieuwsbrief en de VWG-mail houden we elkaar op de hoogte van de mogelijkheden om elkaar weer te kunnen ontmoeten. In de tussentijd houden we ons aan de voorschriften van het RIVM en putten we troost uit het kijken en luisteren naar de voorjaarsvogels. De natuur gaat gelukkig gewoon zijn gang, seizoen na seizoen.

Activiteiten

Let op: in verband met de maatregelen rond het coronavirus zullen een aantal activiteiten tijdelijk niet, of op een andere manier, plaatsvinden. Informatie hierover vind u op de website van de afdeling.

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag om 08:30 uur met de auto op pad om vogels te kijken. Belangstellenden kunnen gewoon naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Daar worden de excursiegangers ingedeeld in zo min mogelijk auto's.

Zeetrekters

Er wordt altijd gestart vanaf zonsopkomst, daarna duurt het zeetrekten meestal 3 tot 4 uren (afhankelijk van actuele trek en het weer). Belangstellenden kunnen gewoon naar de trektelpost komen. Een verrekijker en/of telescoop zijn onmisbaar. Stel je kleding goed af op het weer en houdt er rekening mee dat je lang stil zit. Bij grote drukte is een klapstoeltje handig. Koffie of thee zijn ook niet onverstandig om mee te nemen.

Libellenexcursie naar de Avelingen

Zaterdag 27 juni, o.l.v. Tom van Wanum Verzamelen 08.00 uur op de parkeerplaats van MacDonald Hoogvliet.

We gaan naar de Avelingen bij Gorinchem. Het is een mooi gebiedje waar altijd wel wat te vinden is en waarvoor we niet ver hoeven te rijden. De doelsoorten van deze excursie zijn de bruine korenbout, vroege glazenmaker, glassnijder en natuurlijk de variabele waterjuffers. Ik ben zeker geen libellenkenner maar met elkaar en de gidsjes erbij gaan we onze best doen zoveel mogelijk soorten op naam te brengen en te fotograferen.

Graag aanmelden bij Tom van Wanum, 06-44694497 of tomvanwanum@xs4all.nl

Gecombineerde dagvlinder-/ libellenexcursie op de Heveringen

Zaterdag 25 juli van 14.00 tot ca. 16.00 uur, o.l.v. Wim Prins (libellen) en Ria Mellegers (vlinders).

Verzamelen bij bezoekerscentrum Tenellaplas.

Het gebied de Heveringen, gelegen tegenover de Tenellaplas, is van oudsher een vlinder- en libellenrijk gebied en als de weersomstandigheden gunstig zijn, dit wil zeggen: zonnig, niet te veel wind, en ook geen regen (bij regen vliegen vlinders niet, dit kost namelijk te veel energie) kunnen we op deze excursie diverse soorten dagvlinders tegenkomen.

Het is een gevarieerd terrein met kruidenrijke graslanden. Hier kunnen we o.a. het bruin zandoogje, oranje zandoogje en koevinkje verwachten.

Zij allen hebben diverse grassen als waardplant (een waardplant is de plant waar de vlinder zijn eitjes op legt). Ook is dit terrein gunstig voor bijvoorbeeld het icarusblauwtje.

In de meer beboste stukken kunnen we weer andere soorten verwachten, zoals het bont zandoogje, waarvan het mannetje vaak een territorium bezet langs bospaden. Met wat geluk kunnen we nog diverse andere soorten waarnemen.

Rondom de in het gebied aanwezige poelen kunnen we diverse libellen verwachten die hier na de paring hun eitjes afzetten. De ontwikkeling van de libel verloopt via ei, diverse larve-stadia (die in het water leven) tot tenslotte, na het zogenaamde uitsluipen, het leven als imago begint. Wat we kunnen verwachten te zien: zowel echte libellen zoals bijvoorbeeld gewone oeverlibel, paardenbijter en de grote keizerlibel alsmede juffers zoals bijvoorbeeld lantaarntje en watersnuffel en waarschijnlijk nog diverse andere soorten.

We laten ons verrassen door de diversiteit van zowel de vlinders alsmede de libellen.

Paardenbijters

Excursie naar de schorren van St. Annaland

Zaterdag 8 augustus om 12.00 uur o.l.v. Lenie Ponse, plaatselijke gids van Staatsbosbeheer

Startlocatie: aan het eind van de Sluispolderweg te Oud-Vossemeer

Aanmelden bij Tom van Wanum, 06-44694497 of tomvanwanum@xs4all.nl
Draag bij voorkeur laarzen, evt. een wandelstok.

Verzamelen om te carpoolen 11.10 uur op de carpoolplaats aan de Zwartedijk/N57. We verkennen de uitgestrekte schorren. Eb en vloed bepalen hier het ritme. De tocht gaat door modderige krekken, over schorren en de slikken: wadplaten die tweemaal daags door het tij worden overspoeld. Het is soms klimmen en klauteren om er doorheen te gaan, een mooie uitdaging en elkaar helpen hoort erbij. Onderweg vind je planten als lamsoor en zeeaster, krioelt het van wormen, schelpdierpjes en kleine kreeftachtigen en vlinders en insecten die rondvliegen.

Lang weekend naar Buurse

op 11, 12 en 13 september

De KNNV afdeling Voorne heeft in het kader van het 90-jarige bestaan van onze afdeling op 11, 12 en 13 september 2020 een lang weekend naar Buurse georganiseerd. Dit weekend is bedoeld voor KNNV-leden. We hebben Camping de Beek te Buurse (omgeving Haaksbergen) uitgekozen vanwege de vele overnachtingsmogelijkheden die deze camping biedt.

Dit kan namelijk in een tent, caravan, camper maar er zijn ook een beperkt aantal kamers te huur. De kamers zijn voor maximaal vier personen (twee maal tweepersoons bedden), dus er is dan geen echte privacy. Wel keurig met leefruimte, eetkamer, keuken, douche en wc. De camping heeft fantastische sanitaire voorzieningen.

Er is alleen geen gezelschapsruimte, maar bij goed weer kunnen we lekker buiten zitten.

Zie verder de site van deze camping <http://boerderijcampingdebeek.nl>.

Het is een geweldige omgeving om te fietsen en te wandelen en in Haaksbergen kan gewinkeld worden.

Het is een weekend zonder vooraf georganiseerd programma en zonder reisleiding. Met elkaar beslissen we welke invulling we aan dit weekend gaan geven.

Mocht u willen deelnemen dan kunt u zich opgeven bij Marianne op den Dries via lunde06540@upcmail.nl

Zij zal dan contact opnemen met de camping om te checken of er nog plaats is.

Bomenexcursie op zaterdag 19 september

Onder leiding van Jan Pluim.

Vertrek 10.00 uur van BC Tenellapas.

We gaan naar Strypemonde en zullen kijken naar de verschillende soorten bomen en hun kenmerken.

We besteden ook aandacht aan wat we kunnen zien aan de bomen en hoe ze reageren op wat ze overkomt. Denk daarbij aan vraat door dieren, weersinvloeden en andere gebeurtenissen die zichtbaar zijn

aan de boom.

Voor de gehele wandeling trekken we 2 uur uit.

Vogelexcursie naar Westkapelle.

Zondag 18 oktober. Vertrek om 07.00 uur van de parkeerplaats bij de Delta Expo, Haringvlietplein 3, 3251 LD Stellendam.

Een excursie plannen waarbij het gaat om de trekvogels is niet makkelijk.

Het probleem is dat we nooit helemaal zeker zijn of er vogeltrek is, het blijft dus een gok.

In ieder geval geeft een bezoek aan Westkapelle ons meerdere kansen.

Bij Westkapelle is er een grote kans zangvogels te zien die de kustlijn volgen om bij Vlissingen de Westerschelde over te steken, over zee turend kunnen we de langstreckende zeevogels zien en het plasdras gebied Noordervroon is in de trektijd zeer de moeite waard.

Trek of geen trek, een bezoek aan Westkapelle is altijd de moeite waard.

Graag aanmelden bij Tom van Wanum, tomvanwanum@xs4all.nl of 06-44694497

Jubileumexcursie naar de Kraanvogels bij Diepholz

Van 30 oktober t/m 1 november 2020.

Vanwege het 90-jarig bestaan van onze KNNV afdeling wilden we een aansprekende meerdaagse excursie organiseren en denken deze hierin gevonden te hebben.

Nabij Diepholz, op zo'n 150km afstand van Enschede liggen een aantal hoogveengebieden waar in het najaar tienduizenden kraanvogels verzamelen als tussenstop om daarna door te vliegen naar Lac du Der in Frankrijk. Tussen en rond de hoogveengebieden liggen maisakkers waar de vogels op foerageren om op te vetten voor ze verder vliegen. Het mooiste spektakel is aan het begin van de avondschemering, wanneer de kraanvogels en ganzen de slaapplaatsen opzoeken.

Hieronder een uiteenzetting van hoe wij de dagindeling bedacht hebben.

Dag 1

Op 30 oktober om 12:00u vertrekken we vanuit Hellevoetsluis richting Diepholz. De verwachting is dat we om 16:00 uur aankomen

bij hotel Haus Herrenweide. Na een half uurtje inchecken vertrekken we naar de uitkijktoren van het Naturschutzgebiet Rehden Geestmoor om het schouwspel van de binnenkomende kraanvogels te beleven. Wanneer de duisternis is ingevallen gaan we op zoek naar een restaurant. Na het eten gaan we terug naar het hotel voor de welverdiende nachtrust.

Dag 2

Vroeg op en na een snel ontbijt gaan we op weg naar Neustädter Moor Aussichtsturm waar we kunnen genieten van de kraanvogels en ganzen die de slaapplaatsen verlaten om naar de foerageergebieden te gaan. Wanneer we daar genoeg gezien hebben gaan we de auto in om in de buurt op zoek te gaan naar andere interessante vogelgebieden. Het gebied staat ook bekend voor waarnemingen van ruigpootbuiserd, blauwe kiekendief, klapeksters en nog veel meer mooie soorten. Als het weer het toelaat kunnen we ook een mooie wandeling maken. We moeten tussentijds maar even kijken hoe we de lunch vorm gaan geven. Rond 16:30 uur kunnen we dan weer richting een van de moeren om nog een keer het imposante fenomeen van de terugkerende kraanvogels meemaken. In grote groepen (100-300 ex.) zoeken zij de slaapplaatsen weer op. Daarna weer op zoek naar een restaurant om onze honger te stillen waarna we weer richting ons hotel gaan.

Dag 3

Weer snel ontbijten, uitchecken en dan pakken we de dag op dezelfde manier op als dag 2. Rond 14:00 uur vangen we dan de thuisreis aan.

De kosten bedragen € 178,- voor een 2-persoonskamer exclusief ontbijt wat is bij te boeken voor € 6,- p.p. Houd rekening met een bijdrage in de brandstofkosten wanneer je met iemand meerijdt. Er zijn in Diepholz genoeg eetgelegenheden waar voor een schappelijke prijs lekker kunnen eten.

Reageer snel. Er is een beperkt aantal kamers gereserveerd.

Aanmelden bij Jos Schreiner: j.schreiner@upcmail.nl

Kraanvogels

datum	wie	wat	tijd	verzamelen
Zaterdag 27-6	Iwg	Libellenexcursie Avelingen bij Dordrecht	08.00	P MacDonald Hoogvliet
Zaterdag 25-7	Iwg	Gecombineerde vlinder- en libellenexcursie	14.00	BC Tenellaplas
Zaterdag 8-8	KNNV Voorne	Excursie naar de schorren St. Anna	Info volgt	
29-8	KNNV Voorne	Excursie estafette (let op de informatie via de website)	06.00 – 02.00	BC Tenellaplas
Weekend 11-13-9	KNNV Voorne	Weekend Buurse		Aanmelden
Zaterdag 19-9	KNNV Voorne	Bomenexcursie Strypemonde	10.00	BC Tenellaplas
Zaterdag 3-10	Vwg	Eurobirdwatch	08.00	Slag Maasmond
Zondag 18-10	Vwg	Trekvoegelexcursie naar Westkapelle	07.00	P Delta Expo Stellendam
Zaterdag 24-10	KNNV Voorne	Nacht van de Nacht	Info volgt	
Weekend 30,31-10, 1-11	KNNV Voorne	Kraanvogels kijken bij Diepholz		Aanmelden
Zaterdag 19-12	Vwg	Vogelexcursie naar de Brouwersdam	Info volgt	

Kijkt u voor de zekerheid even op onze internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat. Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling. <https://www.knnv.nl/voorne>

Alle activiteiten georganiseerd door het IVN Voorne-Putten-Rozenburg vindt u op hun website <https://www.ivn.nl/afdeling/voorne-putten-rozenburg>

Icarusblauwtje

BRIGGEMAN & JANSEN ADVOCATEN

**“RECHTSHULP IS
ONZE PASSIE”**

applicom®
BRANDPREVENTIE

Applicom Nederland B.V.

Rondweg 13 • 6515 AS Nijmegen

Postbus 6881 • 6503 GJ Nijmegen

T +31 (0)24 35 22 571

F +31 (0)24 35 22 579

E welkom@applicom.nl

I www.applicom.nl

- Advisering
- Producten
- Montage
- Onderhoud

Applicom is actief in alle disciplines van bouwkundige brandpreventie: advisering, inspectie, ontwikkeling, levering, montage, service en onderhoud. Applicom is VCA** - en al meer dan tien jaar ISO 9001-gecertificeerd.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

www.editoo.nl

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging afd. Voorne
Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis
☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@voorne.knnv.nl

In de **BRANDING**

tijdschrift van de KNNV afdeling Voorne

In de BRANDING bevat mededelingen van de KNNV afd. Voorne en verschijnt viermaal per jaar:

1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat en foto's separaat naar e-mail: tomvanwanum@xs4all.nl

Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15 oktober

Redactie:

Theo Briggeman, Marianne op den Dries, John van der Knaap, Peter Vermaas, Tom van Wanum, Katie van der Wende

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2020

met automatische incasso: € 34,00

huisgenootleden: € 9,75

jeugdleden (tot 26 jaar): € 16,00

donateur: € 20,00

Bank: Triodos rekening nummer:

NL18 TRIO 0254 6500 31, t.n.v. KNNV afd. Voorne te Hellevoetsluis.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1 november.

Werkgroepen:

Insecten: Wim Prins
prinswn@gmail.com 0181-484 116

Natuur & Beleid: Piet Mout
pietermout1950@gmail.com 06-51607503

Paddenstoelen: Els Jonkers
e.jonkersgroot@kpnmail.nl
Planten: Theo Hagendoorn
hagendoorn@hotmail.com 0181-404 362

Vogels: Peter Vermaas
p.vermaas@gmail.com 0181-324 058

Zoogdieren: Jan Alewijn Dijkhuizen
janalewijdijkhuizen@kpnmail.nl 0181-484 098

Dagelijks Bestuur:

Voorzitter: Theo Briggeman
tbriggeman@upcmail.nl 06-21283666

Secretaris: Peter Vermaas
secretaris@voorne.knnv.nl 0181-324 058

Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc. naar het adres:

Schudegge 17, 3224 BP Hellevoetsluis

Penningmeester: Marianne op den Dries
penningmeester@voorne.knnv.nl 0181-318 329

Bestuursleden

Natuurhistorisch secretaris: Tom van Wanum
tomvanwanum@xs4all.nl 06-44694497

Ledenadministratie: Marianne op den Dries
ledenadministratie@voorne.knnv.nl 0181-318 329

Nieuwe leden, adreswijzigingen en alle andere ledenmutaties naar het adres:

Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis
PR aanspreekpunt: Hans op den Dries
lunde06540@upcmail.nl 0181-318 329

Erik Ketting
e.ketting6@upcmail.nl 06-53366611

Jos Schreiner
j.schreiner@upcmail.nl 06-37310760

Internetsite KNNV afd. Voorne

<http://www.knnv.nl/voorne>

Webmaster: John van der Knaap
webmaster@voorne.knnv.nl 0187-470 047

© KNNV afd. Voorne

Voorpagina: Grauwe vliegenvanger (foto: P.Vermaas)

Het thema voor IdB nr. 3 in 2020 is 90 jaar: meten is weten

